

gustów. In: *Swiatowit. Nowa seria*. T. I (XLII). Fascykul B. Warszawa, s. 26–31.

Česnyš G., Urbanavičius V., 1984. M. e. I tūkstantmečio vidurio rytų Lietuvos gyventojų antropologija. In: *MAD'A*. T. 3(88), p. 56–68.

Danilaitė E., 1967. Brūkšniuotosios keramikos išnykimo Lietuvoje klausimu. In: *MAD'A*, T. 1(23), p. 35–50.

Daugudis V., 1962. Aukštadvario piliakalnio įtvirtinimai ir pastatai. In: *MAD'A*, T. 1 (12), p. 43–69.

Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A., 1961. Lietuvos archeologijos bruožai. Vilnius.

Luchtanas A., 1992. Rytų Lietuva I tūkst. pr. m. erą. In: *Lietuvos archeologija*. T. 8, p. 56–85.

Luchtanas A., 1992a. Ankstyvojo geležies amžiaus Kernavės kapinynas. In: *Lietuvos archeologija*. T. 9, p. 35–39.

Michelbertas M., Senasis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius.

Nowakowski W., 1996. U źródeł etnogenezy Bałtów i Słowian – Wenetowie w świetle archeologii. In: *Concordia*. Warszawa.

Pleterski A., 1996. Modell der Ethnogenese der Slawen auf der Grundlage einiger neuerer Forschungen. In: *Słowiańszczyzna w Europie średniowiecznej*. T. 1. Wrocław, s. 19–37.

Sadauskaitė I., 1959. Kairėnų ir Seiliūnų kapinynų radiniai. In: *MAD'A*. T. 1(6), p. 59–70.

Stawiarska T., 1999. Naczynia szklane okresu rzymskiego z terenu Polski. Warszawa.

Volkaitė-Kulikauskienė R., Luchtanas A., 1979. Narkūnų senkapio 1976 m. tyrinėjimai. In: *Lietuvos archeologija*. T. 1, p. 101–111.

## BRŪKŠNIUOTOSIOS KERAMIKOS KULTŪROS IŠNYKIMO NERIES BASEINE KLAUSIMU (PILIAKALNIAI IR GYVENVIETĖS KERNAVĖJE)

Aleksiejus Luchtanas

Santrauka

Brūkšniuotosios keramikos kultūros vėlyvojo etapo ir išnykimo datavimą sunkina skurdi archeologinė medžiaga. Kai kurie autoriai, bandę datuoti vėlyvąją kultūros etapą, pateikė plačią galimų datų tarp III ir V a. po Kr. chronologiją. Vėlyvosios datos „tempimas“ iki V a. pagrįstas nusistovėjusia tradicija, bet ne konkrečiais datuojančiais radiniais. Nustatyti kultūros išnykimo laiką svarbu dviem aspektais: 1) ar kultūros nykimas vyko kaip jos vidinės raidos išdava, ar jį lėmė gyventojų etninės sudėties pasikeitimas; 2) ar nauja Rytų Lietuvos pilkapių kultūra – tai tiesioginis brūkšniuotosios keramikos kultūros palikimas, ar jos atsiradimą lėmė daug sudėtingesni etniniai procesai.

Daugiamečių tyrinėjimų Kernavėje duomenys, sugretinus juos su kitų Neries baseino paminklų medžiaga, leidžia aptarti iškeltus klausimus naujais aspektais. Aukuro kalno piliakalnyje Kernavėje brūkšniuotosios keramikos kultūros etapo pabaigą žymi gaisro ir sugriovimo sluoksnis su tokiais datuojančiais radiniais kaip Djakovo tipo svareliai (1:3–5 pav.), plokštinio antsmilkinio liejimo forma (1:1 pav.). Analogiška situacija Aukštadvaryje, kur sunykimo etapą žymi taip pat Djakovo tipo svareliai, geležinis ritinis smeigtukas, įvijinis antsmilkinis ir kt., bei Nemenčinėje – plokštinis antsmil-

kinis (1:2 pav.). Su panašiais reiškiniais susidurta ir kituose vėlyvojo etapo brūkšniuotosios keramikos kultūros piliakalniuose Rytų Lietuvoje – tik kai kurie piliakalniai dar naudojami III a., o objektyviai datuojančių kultūrą IV–V a. radinių tiesiog nėra.

Brūkšniuotosios keramikos kultūros paminklus keičia naujos gyvenvietės, kurioms būdinga grublėtoji keramika. Joje ryškiai išsiskiria trumpas pereinamasis etapas, kai naudojami turintys abiejų keramikos tipų bruožų puodai. Tai neabejotinai įrodo vietinio substrato buvimą tarp naujų gyventojų. Naujos kultūros formavimosi pradžią Kernavėje žymi tokie radiniai kaip romėniškas sidabrinis 161–162 m. po Kr. Marko Aurelijaus denaras (2 pav.), geležinė lankinė segė lenkta kojėle (C<sub>1b</sub>–C<sub>2</sub>) (3:3 pav.), importinės stiklinės taurės (C<sub>2</sub>–C<sub>3</sub>/D, tipas E 230) fragmentas (3:1 pav.). Tai rodo, kad jau I tūkstantmečio po Kr. antrąjį ketvirtį galima laikyti naujos Rytų Lietuvos pilkapių kultūros pradžia, bet ne vėlyvuoją brūkšniuotosios keramikos kultūros etapą. Archeologinės ir antropologinės medžiagos analizė rodo, kad formuojantis naujai kultūrai labai svarbus vaidmuo tenka vakarų baltų etniniam elementui. Vadinas, brūkšniuotosios keramikos kultūros žmonės nebuvo tiesioginiai Rytų Lietuvos pilkapių kultūros protėviai.

Įteikta 2000 m. lapkričio mėn.

## Vakarų Lietuvos kapinynų laidosenos ypatumai vėlyvuoją romėniškuoju laikotarpiu

Rasa Banytė-Rowell

Mirusiųjų laidojimo ritualuose, kurie atspindi gyvųjų požiūrį į mirtį tam tikroje žmonijos kultūros pakopoje ar geografinėje erdvėje, daugiau ar mažiau naudojamos medžiaginės priemonės. Jų liekanas tiriantys archeologai bando įspėti, kiek laidojimo ritualo veiksmuose būta „praktiško“ gyvųjų poreikio pasirūpinti mirusiojo kūno izoliavimu, kiek tikėjimais paremta bendruomenės ar artimųjų siekimo patenkinti mirusiojo poreikius, užtikrinti gerus gyvųjų ir mirusiųjų (+ dievybių?) santykius ar tiesiog jų pasaulius atriboti. Didelė mįslė yra pagoniškųjų įkapių tikroji paskirtis – ar jos buvo mirusiojo socialinio statuso ženklas, ar gyvieji tikėjosi, jog į kapą dedamas daiktas teiks ir kitame pasaulyje tą pačią „pasaulietinę“ funkciją – o gal ji išivaizduojama mirusiųjų pasaulio kontekste keičiasi, ar materialiai vertingi daiktai iš tiesų priklausė mirusiajam, o gal tai buvo gyvųjų auka jam ir t. t. (Dark, 1995, p. 88–116). Nepaisant to, jog tyrinėtojas gali būti parklūpdytas savo pasirinktos metodologijos, verta bandyti ieškoti įvairių būdų\*, kaip priešistorinių bendruomenių gyvavimo modelį bent iš dalies rekonstruoti, netiesmukiškai vertinant likusius artefaktus senųjų gyventojų kapuose.

M. Alseikaitė-Gimbutienė nurodė, jog laidojimo papročiuose daugiausia konservatyvumo. Tautosakinėje medžiagoje ar istoriniuose šaltiniuose įamžintos apeigos panašiai galėjo būti atliekamos keliais šimtais ar tūkstančiais metų anksčiau, tačiau ritualo interpretacija kito (Alseikaitė-Gimbutienė, 1943, p. 78–79). Kita vertus, kiekviename žmonijos istorijos laikotarpyje ar tam tikroje jos bendruomenių kultūrinėje erdvėje mirties supratimo archetipų „komplektas“ nuolat keitėsi – vieni ritualų elementai, matyt, tapdavo nebeveiksmingi ar net kenksmin-

\* K. Randsborg savo monografijos epilogė (Randsborg, 1995, p. 219) rašo: *The archeological study of burial and cult may thus make us approach ancient and, perhaps, in particular, prehistoric society more on its own terms than the scientific approach to settlement, economies, etc.*

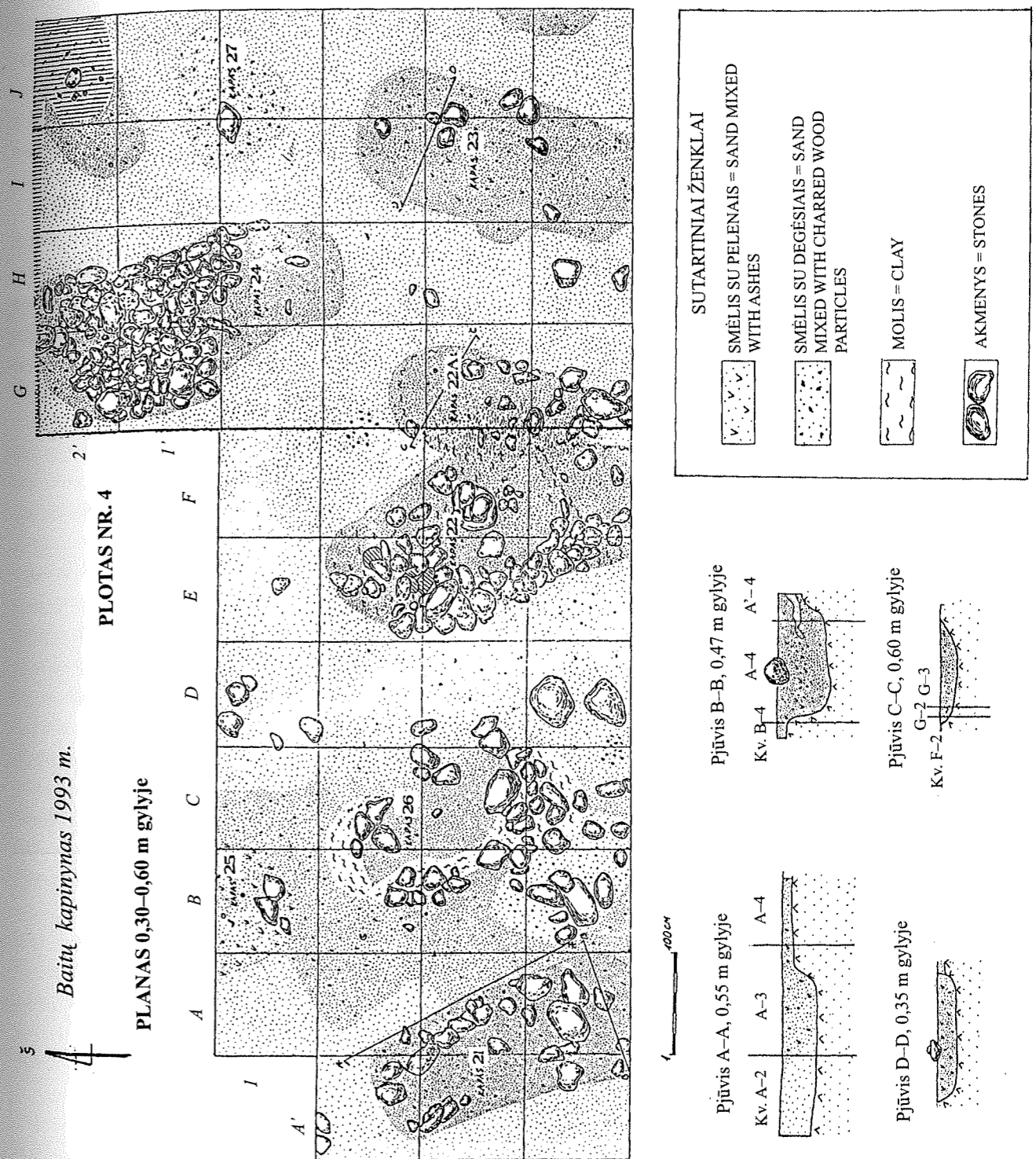
gi, jų vietoje pasirodydavo kiti, dažniausiai į apeiginį vartojimą sugrįžę po daugybės metų. Vienas iš svarbiausių (kartais vienintelis!) archeologinės kultūros vientisumo įrodymų yra kažkada gyvenusių žmonių bendrijos laidojimo būdo išskirtinumas visumoje ar detalėse. Nuo senojo geležies amžiaus baltų žemėse pastebima gana daug lokaliųjų grupių (Lietuvių etnogenezė, 1987, p. 104–114), o tai yra baltų kultūrinės srities ypatybė, lyginant ją su kaimyninėmis gana vienalytiškomis Pševorsko, Vielbarco ar Černiachovo kultūromis (Godłowski, Okulicz, 1981, p. 48). Pševorsko ir Vielbarco kultūrų žmonės, gyvenę palei pagrindinius gintaro prekybos kelius, buvo geriau pažįstami antikinių autorių. Beveik nesiginčijama, jog Pševorsko kultūros žmonės priklausė lugijų sąjungai. Tacitas pateikia penkių svarbiausių šiai sąjungai priklaususių „tautų“ vardus, o Ptolemėjas – dar tris kitokius lugijų genčių vardus (Kolendo, 1981, p. 70), tačiau dėl didelio Pševorsko kultūros vienalytiškumo išskirti lokales grupes beveik neįmanoma (Godłowski, Okulicz, 1981, p. 49). Baltiškos kilmės atskirų genčių vardus tuo metu žinome tik du – sudinus ir galindus (Lietuvių etnogenezė, 1987, p. 102; Michelbertas, 1986, p. 4; Kolendo, 1981, p. 77). Baltus antikinių romėniškų laikų autoriai dar tik pastebėjo jiems žinomo Barbarų pasaulio pakraštyje ir palyginti nedaug jiems skyrė dėmesio. Tacito parašytos pajūrio baltų charakteristikos vertinimą archeologinių šaltinių plotmėje pastaruoju metu plačiausiai pateikė W. Nowakowski (Nowakowski, 1996, p. 109–116)\*\*. Tacitas greičiausiai paliko bendrą jungtinį vakarų baltų apibūdinimą – *Aestiorum gentes* – jungiantį kelias gentis, gyvenusias Baltijos pajūryje (Nowakowski, 1996, p. 109, 111). Visų pirma „aisčių įvaizdį“ I amžiuje po Kr. pradėjo kurti Sembos pusiasalio gyventojai, gyvenę tiesioginėje germanų kaimynystėje. Kitas dalykas, kiek aisčių apibūdinimas, pasiekęs Tacitą, galėjo iškreipti realybę. Šiame *Germanijos* fragmente

yra svarbi užuomina, jog aisčių genčių papročiai yra giminingi svebams (Dilytė, 1998, p. 379). Tacitas visą aprašomą *Germaniją* suskirsto į dvi genčių grupes – neįvardytus konkrečiu vardu „vakarinius“ germanus ir svebus (Kolendo, 1981, p. 71). W. Nowakowski dar kartą atkreipia dėmesį, jog Tacitas aisčių gyvenamą sritį apibūdina kaip Svebijos pakraštį, t. y. aisčiai priklauso Svebijai, jų teritorija yra Tacito aprašomos *Germanijos* rytinė siena (Nowakowski, 1996, p. 115). Aisčių gentys įtraukiamos į Svebijos pasaulį dėl tam tikro kultūrinio, o ne etninio bendrumo – W. Nowakowski tai vadina „svebiško atspalvio“ papročiais (Nowakowski, 1996, p. 115).

Antikinių rašytinių duomenų apie baltus skurdumas vilioja archeologus vartoti baltų papročius ir gyvenimo analizei platesnes citatas iš antikinių, įvairias germanų gentis aprašančių tekstų. E. Jovaiša statistiškai analizavo Dauglaukio kapinyno medžiagą (70–260 m. po Kr., Nemuno žemupio kapinynų grupėje), bandydamas atkurti šio kapinyno bendruomenės socialinę struktūrą bei gautą rezultatą sulyginti su Tacito germanų gyvenimo būdo aprašymu (Jovaiša, 1997, p. 15–47). Tai suteikia autoriui didesnių galimybių plačiau komentuoti Dauglaukio bendruomenės hierarchiją. Tačiau visa Tacito aprašyta *Germanija* nebuvo vienalytė kultūriškai, o atskiri germanų genčių junginiai savo mirusiuosius laidojo taip pat savitu būdu (Никитина, 1974, p. 5–131; Могильников, 1974, p. 133–225). Ar laidojimo papročius skirtumai būtinai liudija visuomenės modelių skirtumus – sunku įrodyti. K. Godłowski ir J. Okuliczius nurodo, jog vakarų baltų srityse ne-

\*\* W. Nowakowski abejoja dėl tekste apie aisčius minimos Dievų Motinos garbinimo ir šernų statulėlių nešiojimo. Iš tiesų Tacitas galėjo supainioti faktus apie šernų statulėles, sujungdamas tiesmukiškai su jam kažkieno pateikta informacija apie bretoniškai kalbai artimesnę aisčių kalbą. Įdomu, jog kaip tik buv. Romėnų Britanijos teritorijoje rasta I amžiumi datuojama žalvarinė šerno figūrėlė tarp metalinių metalinės ginkluotės daiktų Camertone Somerseto grafystėje (Potter, 1997, p. 9, pav. 2), o XX legiono, dislokuoto šiauriniame Velse Chesteryje simbolis taip pat buvo šernas (Potter, 1997, p. 57, pav. 40). Nors šerno kulto egzistavimas keltuose nėra įrodytas, tačiau šernas keltų tikrai laikytas karingųjų galių simboliu (Becker, 1995, p. 266). Kita vertus, sakralioji šerno vieta, artima keltų supratimui, baltų mitologijoje įamžinta Sovijaus mite (Beresnevičius, 1992, p. 88–89, 92–95). Labai vertinga D. Dilytės originalaus Tacito teksto apie aisčius analizė, kurioje ši autorė atkreipia dėmesį, jog lotyniškas žodis *forma* turi plačią reikšmę, kuri verčiama ne tik kaip amuletas, statulėlė, o ir kaip pavidalas, siluetas, atvaizdas. Tokiu atveju aisčiai šernų atvaizdus galėjo naudoti kaip drabužių ar ginkluotės puošybos elementus, kurių archeologinėje medžiagoje akivaizdžiai neišliko (Dilytė, 1998, p. 380–381).

būta tokios ryškios lateno fazės, kokia užfiksuota Vidurio Europoje ir Skandinavijoje. Šių autorių spėjimu, nors romėniškuoju laikotarpiu vakarų baltų kultūra daugeliu bendrų bruožų labai skiriasi nuo kitų į vakarus ir pietus Vidurio Europoje esančių kultūrų, tačiau laidojimo būdo pasikeitimas, kapinynų su romėniškojo laikotarpio bruožais atsiradimas gali būti naujo kultūros raidos etapo, vakarų baltų įsijungimo į Vidurio–Šiaurės Europos kultūrinę provinciją, požymis (Godłowski, Okulicz, 1981, p. 46–47). Pagal šią tezę bendrų modelių kultūrinėje, paprotinėje ir tikiškinėje srityje atsiradimas buvo nulemtas glaudesnio bendravimo su išoriniu pasauliu, įtakos iš jau anksčiau latenizuotų ir romanizuotų teritorijų (Godłowski, Okulicz, 1981, p. 46–47). Vakarų baltų prisijungimas prie komunikacinių Europos *Barbaricum* linijų, besidriekiančių nuo Skandinavijos iki Romos imperijos sienų, įrodytas bendromis su kitomis archeologinėmis kultūromis dirbinių formomis, kurios buvo arba prekybinių, arba technologinių ir idėjinių mainų bei įtakos padarinys (Michelbertas, 1986, p. 216–222; Nowakowski, 1996, p. 98–108). Praktiniais, net estetiniais dalykais etniškai ir kultūriškai svetimos primityvios bendruomenės keičiasi lengviau, nei gali priimti naują paprotį. Todėl yra labai įdomus vienodų laidojimo būdo ypatybių pasirodymas įvairiose laidojimo paminklų grupėse, nes laidosenoje idėjos adaptuojamos nebūtinai dėl materialinio suinteresuotumo ar estetinio susižavėjimo. Kai kuriais atvejais išskirtinis laidojimo būdas konkrečiame regione paaiškinamas tuo, jog mirusysis buvo kitokios etninės kilmės nei kiti kapinyne palaidotieji. Vienodi laidojimo apeigų bruožai gerokai viena nuo kitos nutolusiose ir etniškai skirtingose kultūrose galėjo išlikti dėl bendros jų kilmės iš „vieno tautų kamieno“, bendrų archetipų. Lietuvių pasakų tyrinėtojos B. Kerbelytės semantiniai tyrimai rodo, kad pasakų ir sakmių elementarūs siužetai atspindi žmogaus elgesio taisykles jam susidūrus su svetimais individualiais ar svetimą aplinką, o mirties sąlygojamas virsmas kiekvieną daugiau ar mažiau baugina, miręs žmogus (kūniškąja prasme) mums tampa svetimais. Šie siužetai yra panašūs daugelio tautų tautosakoje, vadinasi, įvairių tautų žmonės priėjo prie panašių išvadų apie pasaulį ir jo ribas (Кербелите, 1991, p. 108–109, 235–236). Žinoma, jog tarp tautų papročius, tautosakos, pagaliau tos pačios etninės kilmės genčių papročius yra skirtumų ir laiko, ir erdvės atžvilgiu. Šių ypatybių genezė taip pat skirtinga. Pagoniško tikėjimo pokyčiai turėjo keisti tam tikrus papročio elementus ar suteikti vienam iš jų di-



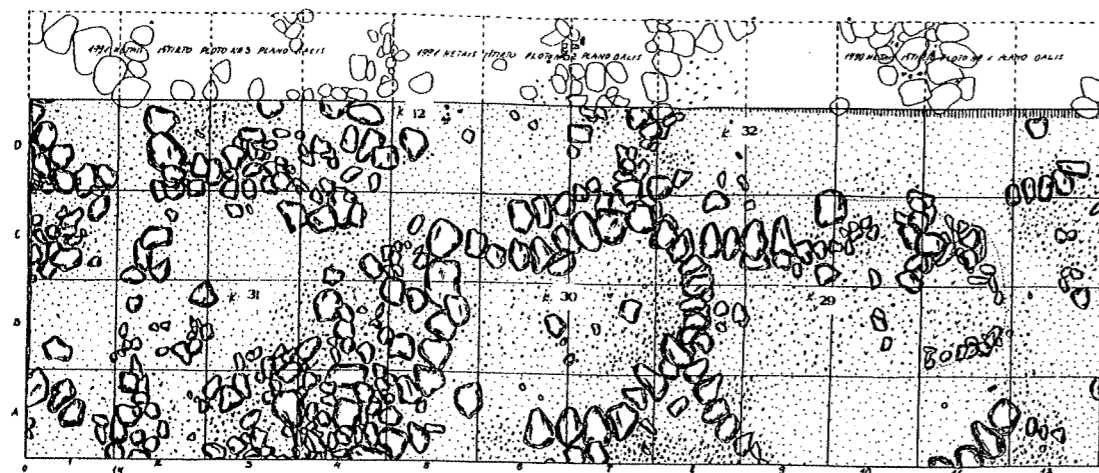
1 pav. Baitų kapinyne 1993 metais tyrinėtų kapų Nr. 21, 22–22A, 23, 24, 25, 26, 27 akmenų konstrukcijų ir duobių dėmių planas 0,30–0,60 m gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus lygio. (Braižė J. Mažeikaitė)

III. 1 Layout of stone constructions and pit marks in Graves No. 21, 22–22A, 23, 24, 25, 26, 27 excavated at the Baitai grave site in 1993. Excavation at 0.3–0.6 m below present ground level. (Sketch: J. Mažeikaitė)

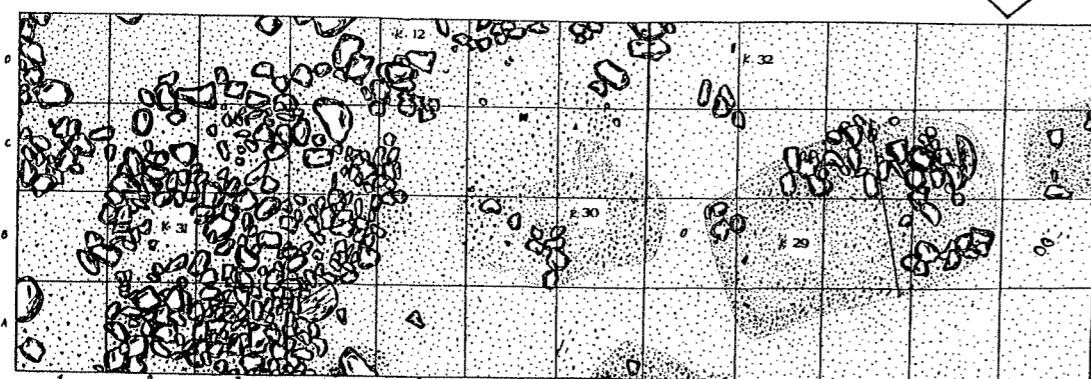


## BAITŲ KAPINYNAS 1995

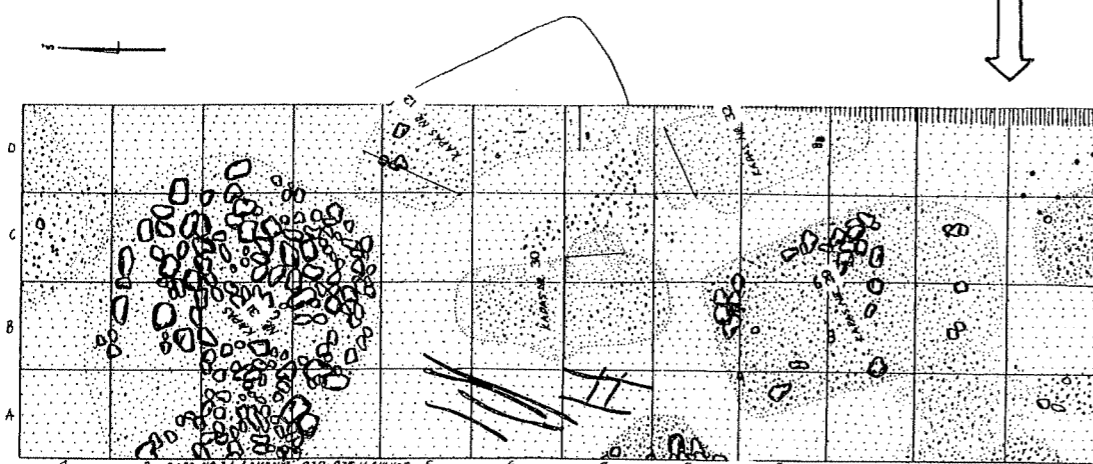
## PLOTAS NR. 6



PLANAS 0,35–0,45 m gylyje (akmenys iki – 0,50 m)



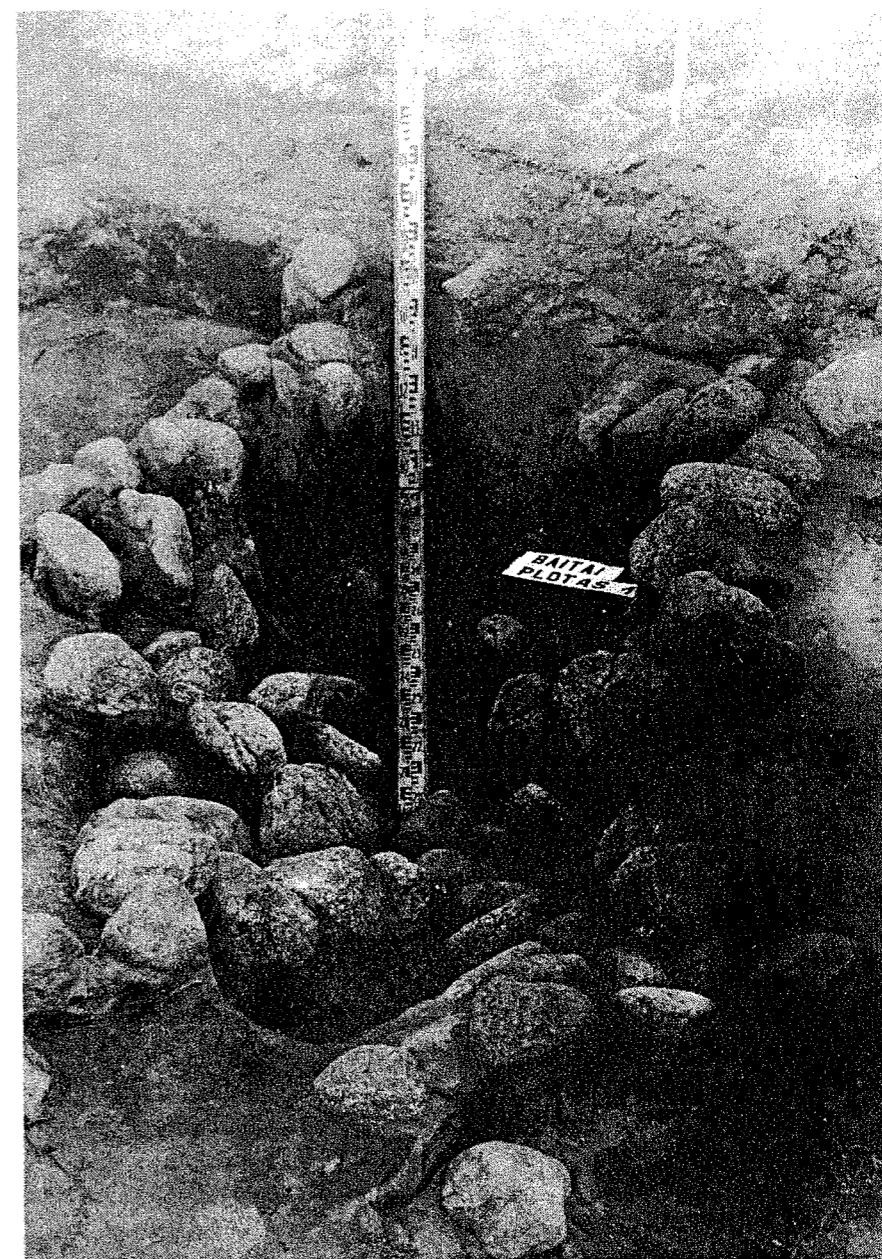
PLANAS 0,50–0,60 m gylyje (akmenys iki - 0,65 m)



PLANAS 0,60–0,75 m gylyje

2 pav. Baitų kapinyne 1995 metais atidengtų kapų (No. 12, 29, 30, 31, 32) akmenų klojinių bei duobių kontūrų ryškėjimas tam tikruose gyliuose: ■ viršutinis brėžinys: planas 0,35–0,45 m gylyje (su akmenimis – 0,30–0,50 m); ■ vidurinis brėžinys: planas 0,50–0,60 m gylyje (akmenys iki 0,65 m); ■ apatinis brėžinys: planas 0,60–0,75 m gylyje. (Braižė R. Banytė)

III. 2 Delineation of flooring and pit contours of graves No. 12, 29, 30, 31, 32 excavated at the Baitai grave site in 1995 at the following depths: ■ Upper sketch: plan of finds at a depth of 0.35–0.45 m (with stones at 0.3–0.5 m depth); ■ Middle sketch: plan finds at depth of 0.5–0.6 m (stones as deep as 0.65 m); ■ Lower sketch: plan of finds at depth of 0.6–0.75 m. (Sketch: R. Banytė)



3 pav. Baitų kapinyno kapo Nr. 3 žemutinis akmenų sluoksnis. Vaizdas iš pietryčių pusės.

(Fotografavo R. Banytė)

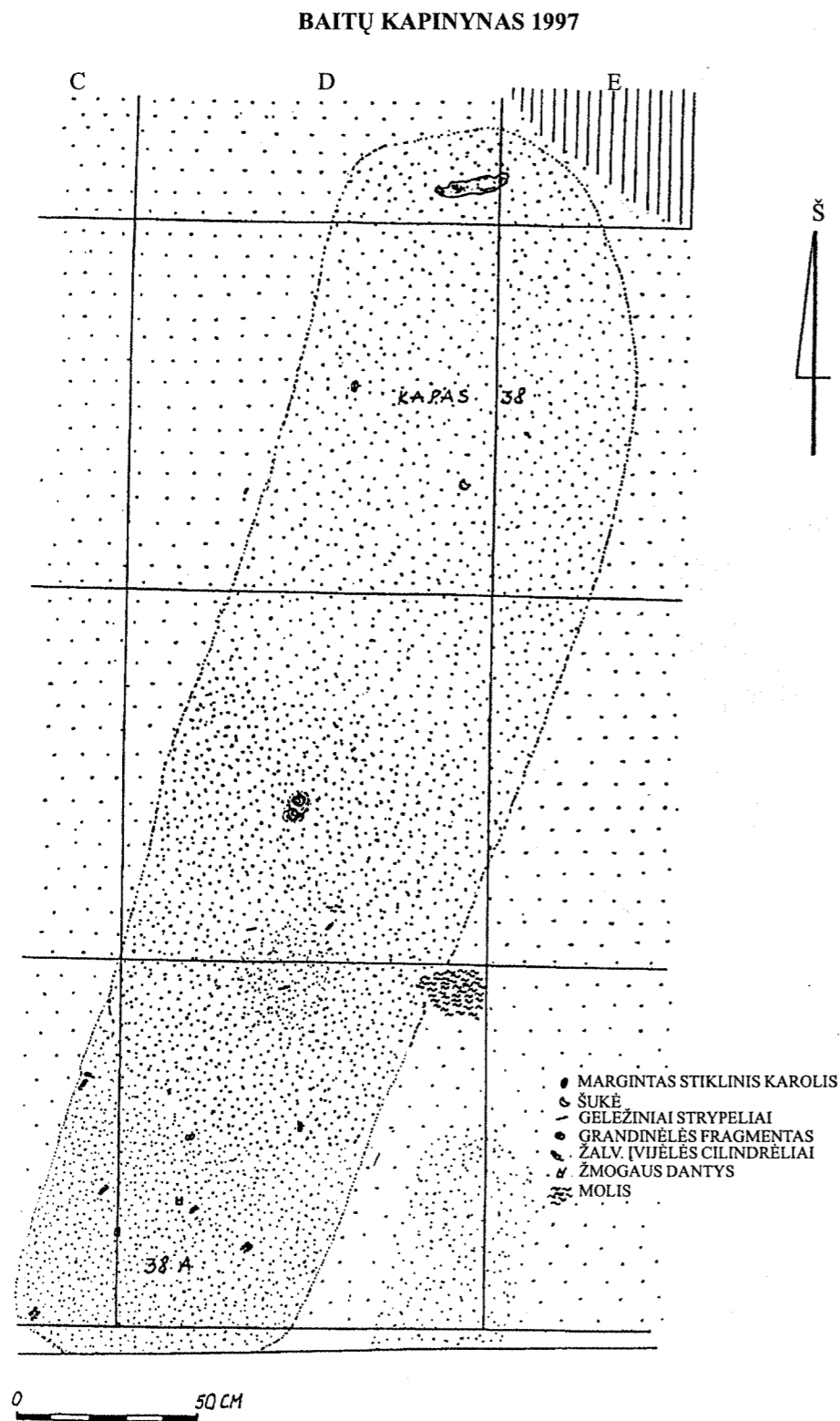
III. 3 Lower stone layer in Baitai Grave No. 3. View from the south-east.

(Photograph R. Banytė)

desnę reikšmę. Europos *Barbaricum* archeologinėje medžiagoje įdomu ieškoti idėjinio romanizacijos, o pietinėse srityse ir sarmatizacijos poveikio laidojimo apeigoms, įvairių ritualinių idėjų „perkėlimo“ iš vienos barbarų genties į kitą.

Šiame darbe norėčiau atkreipti dėmesį į kai kurias Vakarų Lietuvos kapinynų su akmenų vainikais laidosenos bruožus, kurios būtų galima pavadinti bendro regioninio atspalvio. Visas minėtos vakarų baltų kultūrinės gru-

pės žmonių laidosenos ypatybių derinys (Alseikaitė-Gimbutienė, 1946, p. 34–37; Tautavičius, 1968, p. 5–11; Michelbertas, 1986, p. 28–41; Lietuvių etnogenezė, 1987, p. 107; Jovaiša, 1997, p. 54–55) atskiria ją nuo kitų baltų lokalių kultūrų, tačiau dažnas pavienis bruožas būdingas ir giminaičiams kaimynams, ir tolimesnėms gentims. Daugiausia naudosis Baičių/Baitų plokštinio kapinyno medžiaga (Banytė, 1990, p. 72–74; Banytė, 1992, p. 70–73; Banytė, 1994, p. 124–127; Banytė, 1996, p. 95–98;



4 pav. Baitų kapinyno dvigubo kapo Nr. 38–38A duobės kontūro ir įkapių planas 0,30–0,57 m gylyje.  
(Braižė R. Banytė)

III. 4 Plan of pit contours and grave goods (depth: 0.3–0.57 m) in the double grave No. 38–38A at Baitai.  
(Sketch R. Banytė)

Banytė-Rowell, 1998, p. 178–181), kuri datuojama ant-  
raja senojo geležies amžiaus puse. Asmeninis dalyvavi-  
mas Baitų kapinyno tyrinėjimuose padėjo atkreipti dėme-  
sį į kai kurias laidosenos apeigų „smulkmenas“, kurios  
pasirodė neatsitiktinės platesniame Europos *Barbaricum*  
laidojimo paminklų kontekste.

Vakarų Lietuvos kapinynų su akmenų vainikais kultū-  
ros pavadinimas atspindi „idealizuotą“ kapų įrangai nau-  
dotų **akmenų konstrukciją**. Žodis „vainikas“ tiksliausiai  
apibūdina griautinio kapo duobės vietą juosiantį viena-  
aukštį ar keliaaukštį taisyklingai iš akmenų sukurtą ap-  
skritimą arba prie jo prijungtą pusapskritimą. M. Michel-  
bertas taisyklingesnius – apskritus – vainikus laiko paveldė-  
tais iš šios srities ankstyvojo geležies amžiaus pilkapių  
įrangos, o pagal įkapių datavimą tokie vainikai plokšti-  
niuose kapinynuose ir yra ankstyviausi – I–II a. po Kr.  
(Michelbertas, 1986, p. 30–31). Kitos vainikų formos ga-  
li būti netaisyklingi apskritimai ir ovalai, kurie krauti daž-  
niausiai aplink II a. pabaigą–II amžiumi datuojamus kap-  
pus, o rečiau pasitaikantys keturkampiai vainikai atsirado  
greičiausiai pačioje romėniškų laikų pabaigoje (Michel-  
bertas, 1986, p. 30–31). Tačiau dažnai šios srities kapiny-  
nuose akmenys ne tik juosia kapo vietą, bet ir guli virš  
kapo duobės, jos sampile ar dugne. Pavieniai akmenys  
duobės dugne abipus griaučių buvo rasti B2–B2/C1 peri-  
odų kapuose Kurmaičių kapinyne (kapai Nr. 21<sub>1,2</sub>, 22, 28,  
33, 41, 42, 43) (Kulikauskas, 1968, p. 47–53). Tradicija į  
kai kurių duobių dugną įdėti pavienius akmenis išsilai-  
kė šių kapinynų kultūroje iki romėniškųjų laikų pabaigos –  
tautų kraustymosi periodo: akmenys tokioje padėtyje ras-  
ti vėlyvesniojo laikotarpio Tūbausių kapinyno kapuose  
Nr. 82, 83 (Rimantienė, 1968, p. 209), Reketės kapinyno  
kapuose Nr. 17, 33, 35 (Navickaitė-Kuncienė, 1968,  
p. 178). Baitų kapinyne vienas ar keli akmenys duobės  
dugne, įkapių lygyje ar žemiau jų, taip pat pastebėti, ta-  
čiau paprastai jau aukštesniame šių kapų duobių sampilo  
lygyje buvo primesta daug akmenų, todėl neaišku, ar įka-  
pių lygyje gulintys akmenys yra padėti išskirtinai (vyro  
kapas Nr. 23, žirgo+vyro? kapas Nr. 22 (žr. 1 pav.). Pa-  
vieniai akmenys prie griaučių, atidengti Vakarų Lietuvos  
kapinynuose, liudija laidojimo tradicijų artimumą su Ne-  
muno žemupio kapinynų, Vidurio Lietuvos kapinynų, Že-  
maitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapių sritimis, Užnemunės  
Radastų–Aleknionių tipo kapais (Michelbertas, 1986,  
p. 43, 48; Alseikaitė-Gimbutienė, 1946, p. 34–84). Piet-  
vakarių Latvijoje romėniškaisiais laikais datuojamame

Mazkatužių kapinyne prie Rucavos keletoje kapų (Nr. 18,  
19, 22, 23, 24 – 1942 m. tyrinėjimai) rasti 1–3 akmenys taip  
pat gulėjo duobių dugne, kapų lygyje (Šturms, 1942,  
p. 26–30, 37–42). Mazkatužių kapuose Nr. 22 ir Nr. 24  
galvos srityje gulėjo po du akmenis, Nr. 18, 19 – po vieną  
iš šono, Nr. 23 – vienas galvūgalio puseje, o du – kojūga-  
lyje. Kape Nr. 22 antkaklių kraštai gulėjo ant vieno iš ak-  
menų, o tai liudija, jog mirusiojo galva turėjo būti pagul-  
dyta aukščiau šių akmenų. Nepublikuotos E. Šturms ata-  
skaitos kapo Nr. 23 brėžinyje tik užfiksuotas kontūras, pa-  
našus į karsto? (skobtinio?) žymes. Mazkatužių kapiny-  
nas savo įkapėmis, kapų duobių formomis bei jų užpildu  
labai artimas Lietuvos pajūrio kapinynams (Tautavičius,  
1968, p. 9), skiriasi nuo pastarųjų tik tuo, kad neturi ak-  
menų vainikų ar kitokių sudėtingų akmenų konstrukcijų.  
Tačiau akmenų nenaudojimą Mazkatužių kapinyno miru-  
siųjų laidosenoje galėjo nulemti apylinkių dirvožemis, ku-  
riame nėra akmenų (Wahle, 1928, p. 37).

Baitų kapinyno kapų įranga rodo, jog senojo geležies  
amžiaus pabaigoje akmenų dėjimo į duobes ar virš jų bū-  
das tapo gana mišrus. Nors kai kurių kapų vietas žymi  
taisyklingi vienos ar kitos formos akmenų vainikai, dau-  
gumą likusiųjų dengė tik viena kapo vietos pusė žyminti  
tvarkingai sudėtų akmenų eilė arba padrika mažesnių ak-  
menų sienelė ar tankesnis grindinys. „Klasikinių“ formų  
didesnių akmenų vainikų viduje buvo primesta pavienių  
akmenų ar sudėtas keliasluoksnis, kartais duobės dugną  
siekiantis akmenų klojinys. Baituose ne visų kapų akme-  
nines konstrukcijas galima pavadinti „vainikais“ – dalį ka-  
pų žymėjo tiesiog virš kapo, palei jo ašį, sudėti akmenys.  
Atrodo, jog akmenų dėjimo būdo „variantai“ naudoti maž-  
daug vienu metu, nes iki šiol ištirtų Baitų kapinyno kapų  
chronologija nėra plati: C2 periodo pabaigą–C3 periodas.  
Pavyzdžiu gali būti 1991 metais ištirta ploto Nr. 2 kapai  
Nr. 9 ir Nr. 11. Vaiko (o gal dviejų vaikų?) kapas Nr. 9  
buvo įrengtas „klasikinio“ ovalaus, iš 1–3 eilių akmenų  
aukštų vainiko viduje. Kapo sampile palei vainiko ašį šiau-  
rės–pietų kryptimi, iki pat duobės dugno 0,90 m gylyje,  
buvo netvarkingai tankiai sumesti vidutinio dydžio akme-  
nys. Šalia kapo Nr. 9 vainiko ta pačia kryptimi orientuotą  
kapą Nr. 11 0,40–0,50 m gylyje žymėjo padrikos įvairaus  
dydžio akmenų grupės, kurios neleido lengvai nuspėti ka-  
po vietos. 0,60–0,75 m gylyje atsidendė daugiau akme-  
nų. Vidutinių ir mažesnių akmenų „mūro“ netvarkinga ei-  
lė nurodė kapo, kurio duobės kontūras išryškėjo gi-

liau, ašį. Šiaurinėje–šiaurietinėje duobės dalyje buvo įmesti keli išpūdingų matmenų – iki 60x40x30 cm, 40x30x25 cm dydžio – akmenys. Kai kurie iš jų gulėjo beveik duobės dugne, 1,25 m gylyje. Smulkesni akmenys siekė dugną 1,30 m gylyje ir slėgė tame pačiame gylyje atsidengusias menkas įkapes: žalvarinio žiedo dalį bei smulkius geležies fragmentėlius. Moters kapo Nr. 24 (1993 m. tyrimai) duobės kontūrą žymėjo tankus akmenų grindinys, kuris nedengė duobės tik galvūgalyje (žr. 1 pav.). Akmenys atsidengė 0,35–0,70 m gylyje, iki pat duobės dugno. Kadangi kai kurios smulkios mirusiosios drabužių metalinės puošybos detalės gulėjo tarp akmenų (0,30–0,60 m gylyje), o karsto žymių nepastebėta, galima tik spėlioti, ar kai kurie smulkūs radiniai pateko tarp akmenų, kurie po organikos suirimo susmego, ar dar laidotuvių apeigų metu mirusiosios kūnas buvo užmėtytas akmenimis. Iš griaučių liko, deja, tik vienas dantis. Tokia pati Baitų kapinyno kapo Nr. 31, kuriame buvo palaidotas vyras su dviem žirgais, įrangos preparavimo seka (žr. 2 pav.). Šio kapo duobės samplio didžiąją dalį sudarė įvairaus dydžio akmenys, nesudarę kapo duobės paviršių žyminčiame lygyje vientiso grindinio. Tačiau 0,50–0,65 m gylyje grindinys „išsiplėtė“ visame duobės plote. Dalis smulkių žirgo ir mirusiojo puošybinių detalių buvo prislėgtos akmenų ar tarp jų patekusios. Arklių ir žmogaus dantys atsidengė nenatūralioje padėtyje, gana plačiai išsidraikę ir nevienodame gylyje (didžiausias atstumas tarp pavienių mirusiojo dantų buvo 70 cm). Vis dėlto tiek mirusiojo, tiek arklių galvų sritys buvo apkrautos ne tokiu tankiu akmenų sluoksniu nei priešinga kapo duobės pusė. Akmenys gulėjo iki 0,98 m gylio nuo dabartinio žemės paviršiaus lygio ir 0,80–0,95 m gylyje nuo senojo kapinyno paviršiaus lygio. Atrodo, jog akmenys į kapo duobę buvo sumesti tiesiog virš mirusiojo ir jam paaukotų žirgų, ypač virš spėjamos jų galūnių srities. Deja, iš visų griaučių išlikę tik padriki dantys bei susimaišiusios žirgo ir mirusiojo įkapsės negali tiksliai nurodyti pirminės kūnų padėties duobėje.

Kapų duobių dengimas netvarkingu akmenų grindiniu vainiko viduje ar akmenų primėtymas į duobes, daugiau ar mažiau prispaudžiant mirusiuosius, berods, būdingesnis vėlyvesnei Vakarų Lietuvos kapinynų su akmenų vainikais stadijai. Tai liudija Ankštakių kapinyno tyrinėjimų medžiaga (Michelbertas, 1968, p. 112–115), Bandužių kapinyno kapų Nr. 16, 20 (J. Stankaus tyrimai) (Stankus, 1995, p. 11–12, 16–17, 105, pav. 6, 7, 13, 14) duobėse

tiesiogiai virš įkapių ar šalia jų rasti akmenys. M. Alseikaitė-Gimbutienė, suradusi paralelių etnografinėje medžiagoje, manė, jog mirusiųjų užmėtymas, užslėgimas akmenimis yra susijęs su gyvųjų baime to mirusiojo, kuris mirė per anksti – „be laiko“ arba nenatūralia mirtimi (Alseikaitė-Gimbutienė, 1946, p. 128–129).

Dar vienas akmenų kapo duobėje padėties variantas Baitų kapinyne ryškiausiai atsispindėjo 1990 metais ištirtame kape Nr. 3 (žr. 3 pav.). Kapo duobės, orientuotos šiaurės–pietų kryptimi, šiaurinė ir šiaurietinė pusės šliejosi prie kitų du kapų ribojančių akmenų eilių. Vakarinė ir pietinė duobės siena buvo išklota įvairaus dydžio akmenimis. Viršutiniai akmenys gulėjo 0,40–0,50 m gylyje. Šis klojinys buvo tankiausias pietiniame duobės gale, kuris siaurėdamas suko į rytų pusę, šliedamasis prie kaimyninio kapo Nr. 4. Žemesnysis akmenų sluoksnis tarsi sudarė tankų, iš pietų į šiaurę žemėjantį grindinį. Akmenys gulėjo 0,60–0,95 m gylyje (link kapo vidurio pamažu vis giliau). Centrinėje kapo Nr. 4 duobės dalyje, neapkrautoje akmenimis, 0,95–1,20 m gylyje, aptikti dar keli akmenys. Skurdžios įkapsės – du apyrankės fragmentai, vielutės fragmentai, lazdelinio smeigtuko dalis bei geležinio varpelio-kabučio fragmentas – atsidengė padrikai išsidėstę pietiniame duobės gale. Jokių griaučių liekanų neaptikta. Šių papuošalų fragmentai buvo išpreparuoti labai skirtingame – 0,45–0,95 m – gylyje; įkapių liekanų radiomo lygis kapo duobėje žemėjo ta pačia kryptimi, kaip ir akmenų klojinys. Vienas apyrankės fragmentas, kuris buvo rastas prie pietinės duobės sienos, atsidengė 0,65 m gylyje, o antrasis – 0,95 m gylyje, maždaug 70 cm į šiaurės vakarus nuo pirmojo. Šios apyrankių dalys rastos po pagrindiniu akmenų sluoksniu, tačiau šalia jų dar gulėjo keli pavieniai akmenys tame pačiame lygyje.

Pats akmenų naudojimas mirusiųjų laidojimo rituale nėra labai unikalus reiškinys. Daugumoje Vidurio ir Šiaurės Europos sričių, ten, kur akmenys įvairiu būdu naudoti romėniškajame periode, būta šios tradicijos ankstesniais žalvario ir ankstyvojo geležies amžiaus laikotarpiais (Никитина, 1974, p. 16, 28–32, 45–54, pav. 26–30, 43–49; Могильников, 1974, p. 140–141, 145–148, pav. 3, 4, 6). Tos pačios archeologinės kultūros areale ar net viename paminkle atrandami kapai su skirtingais akmenų panaudojimo laidosenoje variantais (Никитина, 1974, p. 5–132; Могильников, 1974, p. 133–225). Kai kuriais atvejais naujo specifinio akmenų naudojimo būdo išplitimas tam tikro-

je archeologinėje kultūroje laikomas kitos kultūros ekspansijos ar infiltracijos sudedamuoju požymiu. Žinomas romėniškojo periodo medžiagos pavyzdys yra specifiniai Vielbarko kultūros kapinynų akmeninių konstrukcijų bruožai, siejami su gotų atsikraustymu iš pietinės Skandinavijos į Vyslos žemupį (Tuszyńska, 1997, p. 13; Paner, 1997, p. 14–16; Grabarczyk, 1997, p. 19–22). J. Kmieciński ir K. Walenta Lenkijos Pamario akmenų vainikų, stelių, ratų ar koncentrinų grindinių genezės klausimu laikėsi nuosaikesnės pozicijos, nors ir pripažindami skandinaviškos įtakos galimybę (Kmieciński, 1962, p. 154–155; Walenta, 1981, p. 49–50). Pastarasis autorius išvelgia Oksyvo/Vielbarko kultūros kapinynų akmenų konstrukcijų formų artumą su kapais vakarų baltų srityse ir Paelbyje (Walenta, 1981, p. 49–50). Iš tiesų centrinėje vakarų baltų kultūros dalyje – Sembos pusiasalyje – kapų įrangos principai, kaip ir Skandinavijoje, paveldėti iš lateno laikotarpio (Garterte, 1929, p. 162–163). V. Žulkus atkreipė dėmesį į koncentrinų akmenų grindinių ratų Gotlando salos pilkapių įrangoje panašumą su akmenų ratais vakarų baltų kultūrinėje srityje kaip į vieną kultūrinio artimumo detalių (Žulkus, 1995, p. 77–89, 106–107). Pastebėjus, jog senojo geležies amžiaus antroje pusėje Vakarų Lietuvoje kapų įranga naudojant akmenis įvairėja, atrodo, verta bandyti paieškoti, ar nėra užfiksuota panašių pokyčių mirusiųjų laidosenoje su akmenimis ir kitose kultūrose. Akmenų panaudojimo kapų įrangai formos kitimo eiga pastebima ugrų–finų laidojimo paminkluose Estijoje, kur kapuose su akmenimis laidota nuo žalvario amžiaus iki vėlyvojo geležies amžiaus (Laul, 1985, p. 67–80). Romėniškojo geležies amžiaus pradžioje dar išliko kapų, apklotų koncentriniais apskritimais, tačiau išnyko po tais apskritimais įrengiamos akmenų dėžės – jas pakeitė taisyklingi akmenų grindiniai (Laul, 1985, p. 71). Romėniškojo periodo pradžioje atsirado nauja kapų konstrukcijos forma – *Tarand* tipo kapai. Tai buvo keturkampės, iš didelių akmenų sukrautu „mūru“ apribotos kameros, kurios viduje pripildytos akmenų ir žemės (Laul, 1985, p. 71–72; Mandel, 1995, p. 111–112). IV amžiaus pabaigoje *Tarand* tipo kapinyuose pastebima *Tarand* konstrukcijos degeneracija – kameros sienų akmenys ima menkai skirtis nuo kitų akmenų, mirusieji laidojami ankstyvesnių *tarandų* viduje ar pakraštyje. V amžiuje *tarandų* „sienų“ funkcijas atlieka tik pavieniai didesni akmenys, o dar vėlesniame laikotarpyje kapai su akmenimis netenka vidinės įrangos, virsta netaisyklingais kapo vietą dengiančiais grindiniais (Laul, 1985, p. 74–76, 80).

Panaši į Estijos laidojimo paminklų, nors ne visiškai sinchroniška ir kiek kitokios kapų su akmenimis įrangos degeneracija pastebima ir Vakarų Lietuvoje. Šiame darbe jau buvo apibūdintos kai kurios Baitų kapinyno akmenų konstrukcijos, kuriose kapo vietos ribojimas vainiku – akmenų eile – menkai išsiskiria iš kitų kapų dengiančių (grindinio ar krūvos forma) akmenų. Antra vertus, tai, jog detalesnis akmenų naudojimo kapo įrangai įvairavimas nebūtinai susijęs su chronologiniais skirtumais, aiškiau matoma tų kultūrų kapinyuose, kuriuose akmenys nebuvo taip gausiai naudoti. Akmenų naudojimas ar nenaudojimas, jų dėjimo būdai rodo laidojimo papročio nechronologinę diferenciaciją, o jo skirtingą taikymą tam tikroms mirusiųjų grupėms ar individams. Laidojimo papročio įvairumą senajame geležies amžiuje gerai iliustruoja Vidurio Lietuvos kapinynų medžiaga; šių kapinynų dalies kapų įrangoje akmenų naudojimo gausa ir būdas kinta ne tik per šį laikotarpį, bet taip pat įvairuoja siauriau datuojamose kapų grupėse (Йовайша, 1989, p. 98–101; Astrauskas, 1994, p. 23–25; Astrauskas, 1995, p. 30–34; Astrauskas, 1998, p. 173–175).

Trumpai apžvelgsime griautinių kapų įrangos naudojant akmenis ypatumus nebaltiškose Vidurio Europos *Barbaricum* kultūrose. Šie ypatumai turi sąsajų su faktais, pastebėtais Vakarų Lietuvoje. Pševorsko kultūroje kapo įranga (tiek griautinių, tiek degintinių kapų) su akmenimis pasitaiko retai, daugiausia tokie kapai datuojami vėlyvąja romėniškojo periodo dalimi (Никитина, 1974, p. 63–64, 76, 79–82). Vyraujanti jų forma yra akmenų „grandinys“ virš palaidojimo (Никитина, 1974, p. 80, pav. 65). Pasitaikė pavienių atvejų, kai kapo duobė, apsupta akmenų vainiko, vertinama kaip įtakos iš Pietų Skandinavijos ir Žemutinio Pavyslio padarinys (Никитина, 1974, p. 81). Pševorsko kultūra iš esmės apibūdinama plokštiniais kapinytais, tačiau šiuose kapinyuose ar atskirai nuo jų buvo rasta ir pilkapių su turtingesnėmis ar menkesnėmis įkapsėmis; šių pilkapių samplui ar kapo vietos įrengimui įvairiu būdu naudoti akmenys. G. F. Nikitina nurodė, jog šių pilkapių inventorių turi analogijas tiek Pševorsko kultūroje, tiek platesnes – Vidurio Europoje ir Skandinavijoje, jų įranga nebūdinga Pševorsko kultūrai (Никитина, 1974, p. 75). Ši tyrinėtoja buvo tos nuomonės, jog pilkapių Pševorsko kultūroje atsiradimas sietinas ne su bendrais regioniniais, natūraliais genetinėmis procesais Vidurio ir Šiaurės Europoje, o su išorine kitų kultūrų, visų pirma iš Žemutinio Pavyslio ir Skandinavijos, įtaka



(Никитина, p. 74–79). Tačiau ir kaimyninėje Oksyo–Vielbarko kultūrų srityje akmenų naudojimas laidosenoje nebuvo absoliučiai vyraujantis. Ne visus kapus žymėjo antžeminės konstrukcijos: stelos, grindiniai, koncentriniai žiedai ir pilkapiai (Могильников, 1974, p. 146–150). Kai kada griautiniuose kapuose akmenys dėti tiesiog į duobę, užklojant jos viršutinę dalį, arba šalia griaučių – sistemingiau ar be tvarkos (Могильников, 1974, p. 152). Tradicija laidoti mirusiuosius tiek su akmenimis, tiek be jų išlieka ir vėlyvojoje Vielbarko kultūros fazėje ir griautiniuose, ir degintiniuose kapuose, nors tokių kapų procentas nedidelis – Ceceliuose jis buvo 9,5 proc. (Jaskanis, 1996, p. 88–92). Šiame kapinyne buvusių griautinių kapų su akmenimis duobės buvo užpildytos „grindiniais“. Akmenų padėtį šio Vielbarko kapinyne kapų duobėse įdomu sulyginti su Baitų kapinyne kai kuriais kapais. Tankus, kelių sluoksnių akmenų primėtymas į kapo duobę susieja Baitų kapo Nr. 11 įrangą su Cecelių kapu Nr. 150. Pastarojo kapo duobė siekė 1,40 m gylį ir nuo 0,40 m iki 1,25 m gylio ji buvo užpildyta keliais akmenų sluoksniais. Duobės apačioje, tarp akmenų ir po jais atsidengė išsiskleidę vaiko/paauglio skeleto fragmentai. Kapas Nr. 150 datuotas C1b–C2 periodu (Jaskanis, 1996, p. 29, lent. XXI). Kaip ir baltų kapinyuose, ne visada pavieniai akmenys šalia griaučių rasti su karstų žymėmis (Могильников, 1974, p. 152–155). Kai kada akmenimis duobėje prislegiama viena kuri nors mirusiojo kūno pusė, pavyzdžiui, Skovarcze mergaitės kojų sritis buvo taip apkrauta akmenimis, jog kojų kaulai atsidengė sutraiškyti; Dębczyno kapinyne (prie Parsetos upės) akmenimis buvo apkrauta kaukolė (Могильников, 1974, p. 152, 207, 209; Machajewski, 1993, p. 15–16, lent. IV). Tokia laidojimo tradicijos prasmė galėjo būti artima kai kurių Baitų kapinyne kapų išskirtinumui, kur pastebėta, jog akmenų sluoksnis duobėje labiau užslėgė kojų (Nr. 31) ar galvos sritis (Nr. 19, 24, 29). Oderio ir Vyslos tarpupyje, Jastorfo kultūros srityje, akmenys kapo duobės konstrukcijoje naudoti labai retai. Daugiau akmenų rasta šiaurinėje Elbės–Oderio tarpupio dalyje, griautiniuose kapuose, kur kai kuriuose ankstyvojo periodo kapinyuose rasti akmeniniai pusapskritiniai bei keturkampiai „grindiniai“ ar užmėtymas akmenimis siejami su įtaka iš Skandinavijos (Могильников, 1974, p. 180–181). Vėlyvaisiais romėniškaisiais laikais tam tikroje dalyje kapų randama po vieną ar daugiau akmenų. Berods, panašiai kaip Baitų kapinyne paauglio kape Nr. 4 Jesendorfo kapinyne viename kape, kuri H. Schach-

Dörge priskyrė vėlyvųjų romėniškųjų laikų „kunigaikščių“ kapų grupei (Schach-Dörge, 1970, p. 47), stambūs akmenys gulėjo virš skeleto, išskyrus galvos sritį, ir apjuosė mirusį iš šonų U raidės forma (Могильников, 1974, p. 186; Schach-Dörge, 1970, p. 47).

Sąlygiškai dažnai Vielbarko kultūros Krajensko ir Kašubų paežerės srityje palaidojimuose tiesiog virš mirusiojo duobėje aptinkamas akmenų sluoksnis (taip pat pastaroju metu pasirodžiusiame T. Grabarczyko darbe siejamas su skandinaviškais papročiais) (Grabarczyk, 1997, p. 25, 29). Mano nuomone, aptariant laidosenoje kitų archeologinių kultūrų „svetimus papročius“ ir „įtakas“, išlieka vertinga H. Schach-Dörge pastaba, kuri nurodo du naujų specifinių laidojimo ritualo bruožų adaptacijos kelius. H. Schach-Dörge išskiria vėlyvųjų romėniškųjų laikų „kunigaikščių“ kapų grupę Meklenburge, nurodydama, jog pastarųjų įkapės nuo kitų vienalaikių degintinių ir paprastai įrengtų griautinių kapų išsiskiria indų (gana išsigimusių formų, palyginti su klasikiniiais ankstyvesnio romėniškojo periodo metaliniais vyno maišymo kompleksais) iš įvairių medžiagų rinkiniais. Jos nuomone, būtent dėl šio įkapių išskirtinumo „kunigaikščiai“ Hävene ir Jesendorfe buvo laidojami pagal svetimą ceremoniją, tačiau nežinoma, ar žmonės, kurie laidojo šiuos „kunigaikščius“, tik kopijavo svetimą paprotį, ar perėmė vienu metu paplitusias naujas Mirusiųjų pasaulio sampratos idėjas. Kaip naujo mąstymo adaptavimo pavyzdį H. Schach-Dörge pateikia dalies gyventojų kartais praktikuotą obolo dėjimą mirusiajam (Schach-Dörge, 1970, p. 48, išnaša 115).

Pažvelkime į įvairių Skandinavijos ir Jutlandijos pusiasalių bei Danijos ir Švedijos salų laidojimo paminklų grupių kapus, kurių įrangai keleriopais būdais naudoti akmenys (Могильников, 1974, p. 187–205; Могильников, 1979, p. 142–161; Stenberger, 1977, p. 240–245, 258–261, 280–287; Brønsted, 1963, p. 138–156, 184–191). Nuo žalvario amžiaus daugiausia žemyninėje Rytų Švedijoje, Gotlando ir Olando salose žinomi pilkapiai su apskritais koncentriniais akmenų grindiniais, įvairiais vidiniais akmenų statiniais – dėžėmis savo įranga labai artimi vakarų baltų pilkapių įrangai (Grigalavičienė, 1995, p. 64–95; Alseikaitė-Gimbutienė, 1946, p. 35–36). Kaip ir vakarų baltų pilkapiai, skandinaviškieji, panašiai suplokštėjantys, yra žinomi iki romėniškųjų laikų (Stenberger, 1977, p. 258–259). Tačiau skandinaviškos įkapės daug turtinės kiekybiškai ir kokybiškai, palyginti su rastomis vakarų baltų pilkapiuose, šie abu regionai gyveno skirtingo

lygio materialinės kultūros ritmu, todėl tų sričių gyventojų laidojimo papročių panašumą, matyt, reikia sieti su panašia to meto šiaurinių ir rytinių Baltijos jūros pakrančių regiono gyventojų laidojimo ritualo ideologija. Jutlandijos ir Skandinavijos pusiasaliuose bei salose romėniškuoju laikotarpiu kapų įrangai akmenys naudoti tokiais įvairiais būdais, jog Vidurio Europoje atrastiems to paties laikotarpio kapams su akmenų konstrukcijomis būtų galima parinkti įvairių artimų analogijų. Tai ganėtinai pavojinga. Manychiau, jog daug patikimiau Skandinavijos, Jutlandijos ir salų medžiagoje paieškoti, ar pastebima kokia nors bendra akmenų naudojimo griautinių kapų įrangai pokyčių tendencija, kokia hipotetiškai spėjama Vakarų Lietuvos kapinyuose, susijusi su akmenų vainikų formų kitimu per senąjį geležies amžių (Michelbertas, 1986, p. 30–31; Tautavičius, 1996, p. 75). J. Brønstedas pastebėjo, jog Jutlandijos pusiasalyje ir Danijos salose antrojeje romėniškojo laikotarpio pusėje kapų formos, jų įrangos konstrukcija, nors išlaikydami savitumą, kuris buvo toks ryškus kai kuriuose regionuose, iš tiesų ima niveliuotis (Brønsted, 1963, p. 184). Šiaurinėje Jutlandijoje dar išlieka paprotys griautiniuose palaidojimuose iš didžiulių akmenų krauti mirusiesiems dėžes-kameras (Brønsted, 1963, p. 184–185), o Seelando saloje griautiniuose kapuose vis rečiau pasitaiko akmenų rėmas, dar retesnės yra tvarkingai sudėtos akmenų dėžės: dažniausiai kape guli didesni ar mažesni akmenys karstui paremti ar uždengti (Brønsted, 1963, p. 188–189). Jei J. Brønstedo darbe pateikti pilkapių paplitimo žemėlapiai nėra šių dienų Danijos archeologijos tyrimų lygmeniu pasenę, jie rodo pilkapių, kurie buvo pilami ant įvairių grupių kapų, skaičiaus mažėjimą, lyginant pirmąją ir antrąją romėniškojo laikotarpio pusę, nors pilkapių pasiskirstymas visame regione tampa tolygesnis (Brønsted, 1963, p. 138–139, 183–184). Vėlyvaisiais romėniškaisiais laikais griautinių kapų įrangai akmenys naudojami taip pat gausiai, kaip ir anksčiau (Могильников, 1974, p. 193), įvairiai juos klojant virš kapo ar duobės viduje. Tuo pat metu dalis kapų įrengta be akmenų. Berods, įvairėjant griautinių kapų akmeninei „vidaus“ įrangai Skandinavijoje, ima nykti senieji „tradicioniniai“ akmenų klojiniai. Štai Gotlande vėlyvaisiais romėniškaisiais laikais pilkapiuose išnyksta koncentriniai akmenų žiedai, tuose pačiuose laidojimo paminkluose atsiranda plokštinių griautinių kapų su akmenų konstrukcijomis, nors vidinė įranga – tvarkingai sukrautų akmenų dėžės, kurios buvo žinomos ankstesnio laikotarpio paminkluose, degra-

duoja (Могильников, 1979, p. 157). Matome, jog pilkapių pylimo tradicijos nuoseklus nykimas ir išlikimas kai kuriose Jutlandijos ir Skandinavijos dalyse yra natūralus vidinis procesas. Jutlandijoje regioniniai laidosenos savitumai atsispindi ne taip ryškiai pagal tai, ar kapai plokštiniai, ar pilkapiuose, o pagal vidinę kapo įrangą, įkapių dėjimo būdus (Brønsted, 1963, p. 138–154, 183–191). Sembos pusiasalio archeologinėje medžiagoje taip pat pastebima, jog vėlyvosiose vadinamosios Dollkeim–Kovrovo kultūros fazėse visiškai išnyksta pilkapiai ir atsiranda daugiau akmenų grindinių-klojinių (Nowakowski, 1996, p. 62). Žvelgiant iš šio požiūrio taško, reikėtų sutikti su tais lietuvių archeologais, kurie įžvelgia ryškų Žemaitijos pilkapių ir pajūrio Lietuvos kapinynų srities kultūrinį bendrumą ankstyvuosiu romėniškuoju laikotarpiu (Michelbertas, 1989, p. 13–20; Vaitkunsienė, 1989, p. 22–27; Šimėnas, 1994, p. 12). Galbūt plokštinių kapinynų su akmenų vainikais atsiradimas kairiajame Jūros upės krante antrojeje geležies amžiaus pusėje yra ne pajūrio gyventojų teritorinio išsiplėtimo padarinys, o šios srities žmonių konservatyvizmo išdava, kai lėčiau atsiskyta papročio pilti pilkapius.

Bornholmo (Danija) saloje esančio Slusegärdgravpladoseno kapinyne medžiaga (I a. pr. Kr.–V a. po Kr.) teikia įvairiausių kapų vietos žymėjimo žemės paviršiuje, kapų duobių rangos tipų ir potipių (Klindt-Jensen, 1978; Klindt-Jensen, 1978; Andersen, Lind, Crumlin-Petersen, 1991). Tarp jų pasitaikė tiek būdingi visai Skandinavijai menhirai-stelos, tiek viengubi ar dvigubi apskriti akmenų vainikai, keturkampiai rėmai žemės paviršiuje (Klindt-Jensen, 1978, p. 16–19), įrodantys Bornholmo tradicijos ryšį su šiaurinėmis tendencijomis iš žemyninės Rytų Švedijos ir Gotlando. Kapų duobių įranga – su akmenimis, mediana, įvairiais būdais pastatant laidojimo kamerą, guldant mirusiuosius į įvairaus tipo karstus ar į akmenų dėžes, jų paklotą ar į valtį, galiausiai į kailius, drobulės ar be jų, verčia pagalvoti apie galimybę, jog Vakarų Lietuvos kapinynų su akmenų vainikais įranga buvo taip pat gana įvairi, ypač vėlyvaisiais romėniškaisiais laikais. Analogijų tiesmukiškai taikyti negalima, turint per mažai organinės medžiagos liekanų Vakarų Lietuvos kapuose, tačiau artimų kraštų pavyzdžiai skatina tyrinėjimų medžiagoje įžvelgti ir daugiau neaiškumų. Pavyzdžiui, ar duobės užpildo struktūra, suformuota laidotuvių metu, nėra visiškai iškreipta, suirus organinėms įrangos medžiagoms. Baitų kapinyne kapuose Nr. 31, 24 ir kt. akmenų išsklaidytas įkapes ar

griaučių (dantų) liekanas galima paaiškinti tokiu laidotuvių ritualu, kai tiesiogiai ant mirusiųjų buvo sumesti akmenys, arba manyti, jog mirusieji gulėjo po akmenų grindiniu tuščioje erdvėje – kameroje, o įkapės ir griaučiai buvo pažeisti vėliau, kamerai įgriuvus.

Deja, aiškių **medinių**, akmenis palaikančių **konstrukcijų**, Baituose nepastebėta, nors reikia paminėti prie vienos kapo Nr. 30 duobės kontūro pusės įžeminiame smėlyje išryškėjusius pilkšvus 4 cm pločio ruožus (žr. 2 pav. apatinį brėžinį). Kapo Nr. 30 vietą supo šiek tiek netaisyklingas ovalus akmenų vainikas (jo išorinis skersmuo buvo 3,20x2,20–2,40 m), sukrautas iš gana didelių akmenų, kurie gulėjo 0,30–0,45 m gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus lygio. Pietinė vainiko pusė buvo sukrauta dviem aukštais iš šiek tiek mažesnių akmenų, kurių apatinis sluoksnis gulėjo 0,50 m gylyje. Minėti pilkšvi ruožai, greičiausiai medžio rąstelių ar šakų žymės, buvo pastebėti jau nuėmus kapo akmenų vainiką ir išryškėjus vakarinio kapo duobės kontūro bei įžemio ribai 0,70 m gylyje (duobės tamsesnis degėsingas ir peleningas užpildas šviesesnio judinto smėlio apsuptyje ėmė ryškėti jau 0,50 m gylyje), pilkšvos linijos išryškėjo tarsi judinto smėlio, gulėjusio po akmenų vainiko apačia, ir įžeminio ryškiai geltono smėlio tarp sluoksnyje. Galbūt 0,50–1,80 m ilgio medinių rąstelių – kuolų, suklotų ant nejudinto žemės sluoksnio, kiekis buvo didesnis – įžeminiame smėlyje „įsmigo“ ir paliko žymes tik jų dalis. Taip pat negalima aiškiai tvirtinti, jog tyrinėjimų metu jų ilgis buvo užfiksuotas visas – pilkšvi dryžiai buvo ryškūs tik 0,70–0,72 m gylyje. Spėjamų šešių „rąstelių“ kryptis buvo 15–20°ŠR–195–200°PV. Po dviem iš šių „kuolelių“ buvo pakloti du trumpesni panašaus pločio skersiniai (115–120°PR–295–300°SV kryptimi). Šios spėjamos kreivokų rąstelių žymės atsidendė maždaug toje pačioje vietoje, kur 20 cm aukščiau gulėjo vakarinės vainiko pusės akmenys. Tyrimų metu nepasisekė pastebėti tokių pat ruoželių kitose kapo kontūro pusėse, prie dalies rytinio kapo duobės krašto smėlis dar tebebuvo sumišęs su degėsiomis. Ar šie į medžio ar krūmo apgenėtas šakas panašūs rąsteliai buvo kloti šalia kapo duobės kaip vainiko pagrindas, ar jie dengė kapo duobę – sunku pasakyti. Kapo Nr. 31 duobės dugnas pasiektas 15–20 cm žemiau rąstelių žymių lygio (0,85–0,90 m gylyje nuo žemės paviršiaus). Kapo duobės šiaurės–šiaurės vakarų pusėje 0,50–0,60 m gylyje atsidendė keletas netvarkingai sukrautų akmenų (nuo 8x5x5 cm iki 25x20x15 cm dydžio). Įkapės buvo skurdžios: padrikai išsimėčiusios ge-

ležinio peilio dalys, trys paskirai gulėję arklio dantys, neaiškūs geležies fragmenteliai – vienas su audinio žymėmis, bei du nedideli molio tinko gabalėliai. Griaučių neišliko. Karsto žymių nepastebėta. Duobės kontūras buvo stačiakampio suapvalintais galais formos (0,70 m gylyje jos ilgis buvo 2,40 m, plotis 0,85–1,0 m – plėtėja pietų link), vakarinės ir rytinės sienos buvo tarsi su ataugomis – nišomis. Rytinė niša buvo 60 cm ilgio ir 30 cm pločio, vakarinė – 50 cm ilgio ir 15 cm pločio. Šių kapo duobės „kišenių“ paskirtis kol kas neaiški, bet tai būdinga kai kuriems Baitų kapinyno kapams (Nr. 1, 3, 4, 16, 22, 23, 26, 30, 35). Netaisyklingų formų duobės sudarė didelį nušimtį taip pat Mazkatužių kapinyne Latvijoje (Wahle, 1928, p. 37, 49, lent. 3–6).

Kokią konkrečią paskirtį turėjo rąstelių klojinys, kurio žymės užfiksuotos prie Baitų kapinyno kapo Nr. 30, dabar sunku pasakyti. Tai, jog kapų įrangai naudoti tokias paprastas medžiagas kaip šakos, žabarai nėra neįprasta, rodo išskirtinai aukso papuošalais ir romėniško importu daiktais turtingo moters kapo, datuojamo apie 300 m. po Kr., Švedijoje (Tuna /Badelunda vietovė Västmanlande) įranga (Stenberger, 1977, p. 283–284). Šio kapo duobės dugne buvo paskleistas žabų klojinys – „patalas“, ant kurio stovėjo medinis dėžės formos karstas arba medinis stovas-platforma su storų lentų perdengimu virš duobės. Panaši kapo duobės įrengimo tradicija užfiksuota tyrinėjant kai kuriuos vadinamuosius Rostoły tipo pilkapius (Rusin, 1997, p. 196), kurie paplitę Narevo srityje, Lenkijos Białystoko ir Bielsko vaivadijose (Alseikaitė-Gimbutienė, 1946, p. 80). Viename iš dviejų tos grupės pilkapių Grochy Stare kaime, gm. Poświętne, Białystoko vaivadijoje, kapo duobės dugne gulėjo gerai išsilaikęs ažuolinis skobtinis karstas, pastatytas ant trijų porų didelių akmenų. Abiejose karsto pusėse duobės dugnas buvo išklotas dviem šakų (nuo 0,80 m iki 2,00 m ilgio) sluoksniais, kurie apačioje dar buvo sutvirtinti įvairaus ilgio (iki 3 m), galuose daugiau ar mažiau aptašytais, iš dalies nužievintais 8–10 cm skersmens kuolais. Ten pat gulėjo kelios lentos, iš jų viena – skersai karsto. Dar vienos be žievės ir gale nusmailintos sijos fragmentas buvo pastebėtas prie duobės krašto. Statmenai įkalto kuolelio dalis rasta prie vieno karsto krašto (Rusin, 1997, p. 194, pav. 8). Šie fragmentai rodo, jog kuolai naudoti ir viršutinės kapo duobės įrangai. Karste nieko, išskyrus pavienius mirusiųjų kaulus, nerasta. Įdomu, kad ant kuolų ir šakų klojinio, šalia karsto rastos trys mažos medinės geldos. Šis Grochy Stare pil-

kapis Nr. 2, remiantis sampilo ir kapo duobės įrangos požymiais bei analogijomis, datuotas C1b–C2 periodu (Rusin, 1997, p. 193–196, pav. 7a–9).

Kai kurių Baitų kapinyno kapų duobių įrangai naudotas **molis** (Nr. 22–22A, 23, 26, 38). Molis kapų duobėse čia atsidendė panašiai dviem būdais naudotas kaip ir Marvelės kapinyne (Astrauskas, 1994, p. 24–25, pav. 3) – kapo duobės aprėminimui (kapuose Nr. 22–22A, 26 (žr. 1 pav.), taip pat dėtas atskirais gabalais (kapas Nr. 38 (žr. 4 pav.) bei 1997 metų tyrimų be Nr.). Kapo duobės „aptvėrimas“ moliu pastebėtas taip pat Nemuno žemupio srities Dauglaukio kapinyne (Jovaiša, 1994, p. 149–150). Sembos/+Nadruvos kultūrinės grupės laidojimo paminkluose specialaus molio panaudojimo pavyzdžių taip pat esama. Buv. Popelken / Wehlau apskr. = Prudovka/ Černiachovsko raj. akmenys po pilkapiu sampilu gulėjo ant suplūktu molio, kai kurių degintinių kapų kauliukai gulėjo ant molio sluoksnio. Tiesa, Popelken kapinyno vietoje gana negiliai slūgsojo ir natūralus molio sluoksnis, tačiau tyrinėjimų autorius Lorekas užsimena apie specialų molio sluoksnio suplūkimą (Sb. Prussia, 1885, p. 49–51). Šio kapinyno kapai datuojami C, D periodais (Nowakowski, 1996, p. 151). Schakaulack/ Labiau apskr. = Malaja Lipovka/ Polesko raj. kapinyno dirvožemis buvo taip pat molingas, todėl negalima tvirtai teigti, jog po degintiniais žmonių kapais giliau palaidotos arklių kaukolės ar visi skeletai į molio sluoksnį įlaidoti neatsitiktinai (Scherbring, 1883, p. 56–58). Šio kapinyno kapai taip pat skiriami C, D periodams (Nowakowski, 1996, p. 151). Buv. Grebieten / Fischhausen apskr. kapinyne, kuris taip pat datuotas C, D periodais (Nowakowski, 1996, p. 150), šiaurinėje dalyje po kapo Nr. 61 akmenų grindiniu rasti dar du statmeni akmenys, o šalia jų molio intarpas (Bujack, 1888, p. 210). Molis čia buvo dėtas tikslingai, nes pasitaikė tik vienoje vietoje. Pietinės Grebieten kapinyno dalies degintinio kapo O urna buvo pastatyta duobėje ant paskleisto molio sluoksnio, kuris gulėjo virš smėlio (Bujack, 1888, p. 235).

Baitų kapinyne kapo Nr. 26 duobės dėmė, orientuota šiaurės vakarų–pietryčių kryptimi, atsidendė 0,35–0,45 m gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus lygio. Šiaurinis–šiaurės vakarinis kapo duobės pusbūdelio formos aprėminimas rudu priemoliu pasirodė jau 0,30–0,35 m gylyje. Šis molio intarpas buvo 45 cm pločio ir 32–35 m aukščio, pasiekęs duobės dugną susiaurėjo iki 20–25 m pločio. Duobės aprėminimas moliu nebuvo tolygus – šiaurės ryti-

niame–rytiniame duobės kampe molio sienelės nebuvo, pietvakariniame pakrašty ji siekė tik 13 cm plotį, vėl praplatėdama pietiniame kontūro kampe iki 50 cm. Virš molio sienelės viršutiniame lygyje, o kai kada iki dugno 0,65 m gylyje gulėję įvairaus dydžio akmenys tarsi netvarkingo „mūro“ grindinio juosta žymėjo kapo kontūrą. Arčiau dugno, 0,60–0,65 m gylyje, vidinėje kapo duobės dalyje iki tol gulėjusį gelsvą birų smėlį su pavieniais degėsiukais ir pelenais pakeitė molingas smėlis, todėl reikia manyti, jog ir duobės dugnas buvo dengtas molio sluoksniu. Kapo Nr. 22 molio sienelė išryškėjo palei vieną kapo duobės pusę, pats duobės sampilas buvo užpildytas molingu smėliu, molio pastebėta daugiau prie duobės kontūro pakraščiu. Kapų Nr. 26 ir Nr. 22 duobėse rastos įkapės labai netolygios; pirmajame rasti tik neaiškūs smulkūs geležies fragmenteliai ir titnagas, o kapo Nr. 22 duobėje prie žirgo aukos liekanų (dantų ir kanopų žymių) rasti įvairūs stiklo ir gintaro karoliai, žalvarinis ir sidabrinis žiedai, įvairūs geležies fragmentai. Dvigubame kape Nr. 38–38 A, apie kurį dar užsiminsiu vėliau, prie vienos iš ilgųjų kapo duobės sienelių gulėjo ovalus balsvo molio 40x35x5 cm gabalas. Kapo duobės žymėjimo būdas viršutiniame lygyje liko neaiškus, nes akmenys galėjo būti nustumdyti toje kapinyno dalyje; kapų duobių kontūrai ir net įkapės atsidendė iškart po paviršiniu žemių sluoksniu. Kapų, kurių duobių dugnuose po karstais buvo rastas nedegto molio sluoksnis, pasitaikė pietinės ir vidurinės Skandinavijos pusiasalio dalies laidojimo paminkluose (Valleberga kapinynas (Skanija); Lilla Jored pilkapis (Bohuslänas)) (Могильников, 1974, p. 195; Stenberger, 1977, p. 213–214). Lilla Jored pilkapiu, kuris datuotas IV a. II puse (Stenberger, 1977, p. 284–285), pagrindas buvo išteptas moliu ir išklotas beržo tošimi. Berods taip, kaip ir Lietuvoje, tokie kapai Skandinavijoje sudaro tik tam tikrą nušimtį.

Vielbarko kultūros pietvakarinės srities Mozgovo kapinyne žinomi keturi griautiniai II amžiaus antrosios pusės kapai, kurių kameras sudarė „dėžės“ iš akmenų, sujungtų molio „skiediniu“. Dviejų kamerų grindys buvo padengtos moliu, o dviejų – smėliu. V.A. Mogilnikovas vertina šio tipo kapus kaip Lenkijos Pamario ir Skandinavijos gyventojų gyčių ženklą ankstyvaisiais romėniškaisiais laikais (Могильников, 1974, p. 154, 159–160).

Pirmiau minėtų Rostoły tipo dviejų pilkapių Lenkijoje, Grochy Stare vietovėje, įrangai molis naudotas tokiu

būdu: molio sluoksniu (iki 5 cm storio) bei smėliu buvo išplūkiamas senasis humusinis žemės paviršius ir virš šio molio ir smėlio sluoksnio buvo dedamas akmenų vainikas ir grindiniai bei pilamas pilkapio sampilas. Molio intarpų pasitaikė ir tarp grindinio akmenų, ir kapo duobės sample (Rusin, 1997, p. 189–190, 193–194). Viename iš Rostolyt vietovės (Bialystoko vaivadija) pilkapių 2,35 m gylio ir 5 m ilgio bei 3 m pločio kapo duobė turėjo medinį „skliautą“, kuris buvo padengtas molio (Alseikaitė-Gimbutienė, 1946, p. 80–81, pav. 92).

Atkreipsiu dėmesį į dar vieną Baitų kapinyno kapą Nr. 38–38A, kurio radiniai verčia manyti vienoje duobėje buvus palaidotus **du mirusiuosius**. Deja, tas faktas, jog Baituose griaučių žmės beveik neišlikusios kaip ir daugumoje šio regiono kapinynų, visus mirusiųjų padėties kapo duobėje aprašymus verčia palydėti bent su maža abejone.

Kapas Nr. 38–38A buvo bulviarūsių ir paviršinio žemės sluoksnio stumdytų, arimų pažeistoje kapinyno dalyje, todėl tikrasis laidojimo gylis, taip pat paviršinė kapo konstrukcija neaiški. Ėmus labiau ryškėti kapo duobės kontūrams žeminiame smėlyje (0,30–0,35 m gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus lygio), tuo pat metu pietiniame duobės gale atsidendę pirmieji radiniai. Kapo duobė, kuri buvo pripildyta pilko su degėsiukais ir pelenais sumišusio smėlio, buvo orientuota maždaug 25° ŠR–205° PV kryptimi (žr. 4 pav.). Pietinis–pietrytinis dėmės galas (maždaug 80–100 cm ilgiu) ne taip ryškiai išsiskyrė iš žeminio smėlio, nes buvo pripildytas šviesesnio maišyto smėlio, tačiau riba tarp šviesesnio ir tamsesnio užpildo pačioje duobėje nebuvo ryški. Šis skirtumas leido manyti, jog tai dviejų galais besijungiančių kapų duobių bendra dėmė, tačiau vienakryptė jos išilginė ašis rodė, jog šio kapo duobių „sujungimas“ neatsitiktinis. 0,30–0,35 m gylyje bendras kapų duobių ilgis buvo 3,40–3,50 m, plotis – nuo 0,80 m pietinėje pusėje iki 0,90 m vidurinėje ir šiaurinėje duobės dalyje. Jau 0,30–0,35 m gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus abiejuose šios neįprastai ilgos duobės kontūro galuose atsidendę pirmieji radiniai. 0,30 m gylyje, 12–13 cm atstumu nuo šiaurinio duobės kontūro krašto gulėjo labai sunykęs geležinio dalgelio fragmentas. Jo ašmenys buvo nukreipti šiaurės kryptimi. 0,35 m gylyje, 55–60 cm nuo dalgelio, 15 cm į vakarus nuo vakarinio duobės krašto atsidendę didelis margintas stiklo karolis. 0,40 m gylyje, 90–95 cm nuo šiaurinio–šiaurietinio duobės galo krašto gulėjo maža lipdytos keramikos šukelė.

Daugiau jokių radinių ar griaučių fragmentų kapo Nr. 38 šiauriniame–šiaurietiniame duobės gale neaptikta. 0,34–0,35 m gylyje, 35 cm nuo pietinio–pietvakarinio duobės galo bei 20 cm nuo vakarinės–šiaurvakarinės duobės sienos atsidendę labai trapus žmogaus dantis. 18 cm į šiaurės rytus nuo šio danties, pasiekus 0,40 m gylį, gulėjo antiras suiręs dantis. Aplink šiuos du išlikusius dantis, 0,34–0,40 m gylyje, pietiniame duobės gale rastos be tvarkos gulėjusios 8 žalvarinės įvijelės–cilindriškai bei smulkus žalvarinės grandinės fragmentas. Šios smulkios žalvarinės detalės galėjo puošti galvos dangalo audinį. 0,42–0,45 m gylyje tiek šiauriniame, tiek pietiniame kapo Nr. 38–38A duobės galuose, aukščiau aprašytų radinių srityse pasiektas žemėinis smėlis. Tuo tarpu vidurinėje kapo duobės kontūro dalyje, 0,45–0,50 m gylyje ir toliau driekėsi tamsesnio maišyto smėlio dėmė, kurios šiaurinis kraštas buvo nutolęs ~1,50 m nuo „ilgosios“ duobės šiauriniame gale. Taigi šio igilinimo duobės ilgis buvo ~1,30 m. 1,90 m atstumu nuo šiaurinio–šiaurietinio duobės galo, 0,52–0,53 m gylyje atsidendę du žalvariniai žiedai, prie kurių išliko pirštų narelių kaulų fragmentai. Žiedai gulėjo virš medienos liekanų, kurios, matyt, buvo vario lydinio užkonservuoto karsto ar medinės platformos dalys, nes šios medienos žmės gulėjo jau ant žeminio smėlio. 0,55–0,57 m gylyje, 50 cm atstumu į pietus nuo žiedų vietos dar išliko 0,50x0,60 m dydžio peleningo ir degėsingo smėlio plotelis. Šiame gylyje čia dar gulėjo trys padriki geležinių strypelių (smeigtuko dalių?) fragmentai, iš jų vienas šiek tiek apsilydęs. 0,57–0,58 m gylyje ir šių radinių vietoje buvo pasiektas žemėinis smėlis.

Spėjimą, jog kape Nr. 38–38A buvo palaidoti mažiausiai du mirusieji, patvirtina ne tiek neįprastai ilga duobė ar nevienodas jos dugno gylis – nemažai Baitų kapinyno kapų turėjo įvairiai netaisyklingos formos duobes. Svarbiausia yra tai, kad pietiniame duobės gale rasti žmogaus dantys ir prie žiedų išlikę pirštų kaulų fragmentai negalėjo anatomiškai priklausyti tam pačiam individui – tarp jų būta mažiausiai 1,15 m atstumas; net guldant mirusį ištiestomis rankomis, šis atstumas yra gana didelis. Tačiau žiedų padėtis rodo, jog mirusiojo plaštaka gulėjo ne išilgai kapo ašies, o skersai, todėl ranka turėjo būti bent šiek tiek sulenkta per alkūnę. Žiedai taip pat dideliu atstumu nutolę nuo šiaurinio „ilgosios“ duobės galo bei nuo minėtų dalgelio ir karolio, gulėjusių aukštesniame lygyje. Galbūt šie radiniai buvo dėti ne tiesiogiai prie mirusiojo griaučių. Žmogaus dantų aplinkoje rastos įvijelės – audinio puo-

šybos elementai būdingesni moterų kapams, todėl galima daryti prielaidą, jog pietiniame–pietvakariniame duobės gale buvo palaidota moteriškos lyties mirusioji. Tai sutinka su Baitų kapinyne pastebėta tradicija moteris kapuose guldėti dažniau galva į pietus. Moteris kape Nr. 38–38A turėjo būti palaidota iš dalies virš kito mirusiojo, kuriam priklausė žiedai. Jei šios įkapės gali būti siejamos su dalgelio fragmentu, tuomet žiedai priklausė vyrui. Dalgelis, karolis ir šukelė galėjo būti į kapą dėti kaip papildomos įkapės, į šiaurę nuo mirusiojo galvūgalio. Iš neryškaus savo riba, bet žymaus menkesniu degėsių užpildu pietinės duobės sampilo dalies skirtumo galima spėti, jog mirusieji galėjo būti laidoti ne vienu metu, tačiau laiko skirtumas tarp laidojimų turėjo būti nedidelis, nes nevienodo gylio duobės dalys turi vieną ašies kryptį ir lygia linija sueinančias kraštines.

Marvelės kapinyno pilkapių grupėje aptikti keli senojo geležies amžiaus antrosios pusės griautiniai kapai, kuriuose mirusieji laidoti vienas virš kito (Astrauskas, 1995, p. 32–34). Tyrinėjimų vadovas pastebėjo, jog viena kapavietė virš kitos įrengta labai nedaug laiko praėjus nuo pirmosios kapavietės įrengimo (Astrauskas, 1995, p. 32). Kalniškių kapinyne, kuriame tirti kapai datuojami nuo IV iki VI a., atidengtas kapas Nr. 5 su dviejų jaunų vyrų palaikais. Mirusieji paguldyti vienas virš kito siaurame karste, galvomis į priešingas puses (Kazakevičius, 1998, p. 255–256, 7 pav.).

Vadinamieji dvigubi palaidojimai, kai vienoje duobėje mirusieji paguldyti vienas virš kito, nėra dažni ir už baltų kultūros ribų. Jau senokai surinktais V. A. Mogilnikovo duomenimis, „dviejų sluoksnių“ dvigubi palaidojimai romėniškuoju laikotarpiu pasitaikė Vyslos žemupyje, Gotlande ir žemyno Skandinavijoje (Могильников, 1974, p. 154, 12 pav.).

Lenkų archeologas A. Kokowskis, aptardamas palaidojimų su griaučių dalimis tradiciją Masłomęczo kultūrinėje grupėje (C1a–D periodai), kuri susiformavo migruojant Vielbarko kultūrai į pietryčius, išskiria kapus, kuriuose rasta vieno individo atskirta griaučių dalis, bei kapus, kuriuose prie vieno individo griaučių randamos kito mirusiojo griaučių dalys (Kokowski, 1993, p. 118). Jeigu Baitų kapinyno kape Nr. 38–38A mirusieji buvo laidoti ne vienu metu, tai gali būti, jog laidojimo į vieno mirusiojo duobę kitą mirusįjį apeiga galėjo turėti panašią argumentaciją kaip Masłomęczo kapinyno kapų Nr. 48, 49, 52 ir 52 A įrangos atveju (Kokowski, 1993, p. 120–122,

6 pav.). Šie kapai taip pat buvo rengti „aukštais“, naują duobę kasant į seną ir jungiant prie jos, dėl ko pailgėjo bendras duobės kontūras. Antropologiškai ištyrus griautinę minėtų Masłomęczo kapų medžiagą paaiškėjo, jog tos pačios moters palaikai buvo triskart perlaidojami kartu su paeiliui mirusiais vaikais. Kiekvienam mirusio vaiko kapui buvo atskiriama motinos kaulų dalis. A. Kokowskis iškelia tezę, jog pastarasis laidojimo paprotys gali būti susiformavęs „emociniu šeimyniniu“ pamatu (Kokowski, 1993, p. 122–123).

Du ar net keli vienoje duobėje palaidoti mirusieji laikomi įvairių nelaimių ar epidemijų aukomis (Michelbertas, 1986, p. 54; Sági, 1981, p. 118–119). Deja, lieka nežinoma, ar VI amžiaus graikų istoriko Prokopijaus užrašytas herulų, vienos iš rytų gotų genties (Burns, 1991, p. 30), paprotys žmonoms pasiaukoti mirus vyrui (Hagberg, 1967, p. 68), gali būti dalies dvigubų moterų ir vyrų kapų priežastimi. Dvigubi moterų ir vyrų kapai žinomi iš visų priešistorės laikų įvairiose Europos srityse (Sági, 1981, p. 118). Vis dėlto Prokopijaus užrašą verta pacituoti.

*Daugelis jų [herulų] įstatymų ir papročių buvo visiškai nepanašūs į kitų žmonių. Jiems nepriimtinos pastanogos prailginti senų arba ligotų žmonių gyvenimą; tuo tarpu kai tik kuris iš jų nusilpsta nuo ligos ar senatvės, būtinai turi prašyti savo giminaičių kuo greičiau nušalinti jį iš gyvųjų žmonių tarpo... Po bet kurio herulo mirties jo žmona, jei ji nori parodyti esanti dora ir igyti amžiną šlovę, ji būtinai netrukus turi pasismaugti su virve prie vyro kapo. Jei šito nepadaro, tai jos laukia gėda, o giminės iš vyro pusės ją atstumia.*

[Šis tekstas yra vertimas iš 1950 metais rusų kalba išleistos Prokopijaus *Karo su gotais istorijos*, kurią iš graikų kalbos išvertė S. L. Kondratjeva (Прокопий из Кезарии, 1950, p. 205–206)].

Iš Prokopijaus pateiktų duomenų įdomu tai, jog herulo žmona turi žudytis prie vyro kapo, t. y. vėl „susijungti“ su juo palaidojimo vietoje. Taip pat svarbu, jog to daryti prievarta žmonos neverčiamos, taigi galima likti gyvoms, bet turėti blogą vardą – šis paprotys gali būti absoliučiai netaikomas. Betgi vėl lieka mįslė, ar nusižudžiusi žmona buvo laidojama vyro kape, ar jai įrengiamas atskiras kapas, todėl netgi tuomet, jei kokioje barbarų gentyje ir buvo laikomasi žmonių pasiaukojimo vyrams papročio, manoma, jog archeologiškai jis gali būti neatpažįstamas.



## Apibendrinimas

Vakarų Lietuvos kapinynai su akmenų vainikais senajame geležies amžiuje tęsia ankstyvesniojo laikotarpio tradiciją kapų įrangai gausiai naudoti akmenis. Šis laidosenos bruožas visą vakarų baltų teritoriją romėniškuoju laikotarpiu tarsi jungia į Šiaurinį Baltijos jūros pakrančių arealą, kuriame paplitę įvairūs, naudojant akmenis rengti pilkapiai ir plokštiniai kapai. Vakarų Lietuvos kapinyuose taip, kaip ir Skandinavijos pakrantėse ir salose bei finų-ugrų teritorijoje esančiuose romėniškojo laikotarpio laidojimo paminkluose, žalvario ir ankstyvojo geležies amžiams būdingos akmenų konstrukcijos buvo keičiamos, bet vis dėlto akmenų naudojimas tęsė senąją tradiciją, nors kapų pobūdis bei griautinio laidojimo būdo atsiradimas liudija naują kultūrinės raidos etapą. Berods, visuose romėniškojo laikotarpio šiaurinio Baltijos jūros regiono laidojimo paminkluose pastebima ankstesnių „grandiozinių“ ir „idealių“ formų akmenų konstrukcijų – tokių kaip dideli pilkapiai su taisyklingai sudėtais koncentriniais akmenų ratais – grindiniais ar kruopščiai sukrautomis masyvių akmenų dėžėmis – nuosekli degeneracija. Vakarų Lietuvos kapinyuose su akmenų vainikais šie vis labiau praranda idealią apskritą formą bei didesnius matmenis; kartu kapų įranga „individualinama“ kiekvienam mirusiajam, apsupant kapą atskiru vainiku ar jį prijungiant prie kito. Akmenų konstrukcijų kitimas įvairiuose Šiaurės Europos regionuose, pereinant iš ankstyvojo geležies amžiaus į senąjį geležies amžių, rodo, jog šis procesas galėjo panašiai rutuliotis kiekvienos kultūros viduje, tiek spartinamas kaimynystėje vykstančių pokyčių, tiek skatinamas konkrečios žmonių bendruomenės mąstymo apie mirtį pokyčių, kurių anksčiau ar vėliau neišvengia net uždariausią kultūrinę etninę bendriją.

Ne visos bendros regioninės ir bendros epochinės laidojimo papročių tendencijos buvo realizuojamos įvairių kultūrų žmonių tuo pačiu būdu. Kiek kitokia vidinė laidojimo tradicijos transformacija Vakarų baltų pilkapių srityje, įžengus į romėniškąjį laikotarpį, matyt, nulėmė jos susiskaidymą į kultūrinę sritį, kurių autonomiškumą, atsispindintį taip pat ir kapų įrangoje, galbūt lėmė senųjų tradicijų išlaikymo ir naujų priėmimo ar „atradimo“ santykis. Vakarų Lietuvos kapinynų su akmenų vainikais ir Sembos pusiasalio kultūros laidoseną romėniškuoju laikotarpiu ir toliau glaudžiai sieja akmenų naudojimas, tačiau biritualinis laidojimo paprotys pastarojoje kultūroje savaimė tampa įvairesnės kapų įrangos nei Vakarų Lietuvoje, kurioje įsigalėjusi inhumacija, priežastimi.

Baitų kapinyno tyrinėjimų medžiaga rodo, jog senojo

geležies amžiaus antrojoje pusėje dar buvo išlaikyta tradicija kai kurių mirusiųjų kapo vietą apsupti tvarkingai iš akmenų sukrautais ratais-vainikais ar jų puslankiais. Tačiau nemaža dalis kapų akmenų konstrukcijų liekanų rasta tiesiogiai virš kapo duobės ar joje, o ne aplink ją. Kai kada jas tesudarė tik keletas akmenų, gulėjusių įvairiuose lygiuose, o kartais tankūs netvarkingi akmenų grindiniai kapo duobės paviršiuje ar net iki dugno; duobės sienų „sustvirtinimas“ akmenimis. Kapų įrangos įvairovė vieno siauresnio laikotarpio kapų grupėje galėtų būti paaiškinama keliais priežastimis: skirtinga mirusiojo vietos gyvųjų ar mirusiųjų tarpe interpretacija laidojimo ritualo plotmėje; atsitiktiniais taisyklingų akmenų vainikų dėjimo tradicijos degradavimo variantais; kitų kaimyninių kultūrų laidojimo tradicijų įtaka, etniniu įsiliejimu. Pirmoji priežastis kelia pavojų skirtingą mirusiųjų kapo įrangą sieti tik su turtinio statuso skirtumais, nes, pavyzdžiui, Baitų kapinyne vienodai įrengtose kapo duobėse buvo palaidoti nevienodai gausiai įkapėmis aprūpinti mirusieji. Tam, jog akmenų vainikų Vakarų Lietuvos kapinyuose degeneracijos formos atsitiktinės, prieštarauja analogiški pavyzdžiai iš vadinamojo Šiaurės *Barbaricum*. Slusegārdo kapinyne (Bornholmas) per visą romėniškąjį laikotarpį būta įvairių kapų žymėjimo ar duobių įrangos su akmenimis variantų, kurių laikotarpio pabaigoje net šiek tiek pagausėja. Paradoksalu, tačiau Baitų kapinyno įrangos įvairovė tuo pat metu liudija laidojimo papročių suartėjimą su tolimesnėmis Europos *Barbaricum* sritimis. Laidojimo vietos įrangos panašumas nebūtinai rodo etninę tapatumą. Molio panaudojimas kapo vietai išplūkti, perdengti ar apriboti baltų laidojimo paminkluose būdingas tik daliai kapų, kaip ir Skandinavijoje ar žemyniniame *Barbaricum*. Tai bendras regioninis paprotys, kurį praktikuodami žmonės turėjo panašiai įprasminti, argumentuoti. Panašiai galima manyti apie kai kurias kitas šiame darbe aptartas Vakarų Lietuvos kapinynų su akmenų vainikais laidosenos ypatybes, kurios pastebėtos Baitų kapinyne, – šakų-kuolų klojinius ar dvigubus dvisluoksnius mirusiųjų laidojimus. Gal tai ir yra dalis tų papročių, kuriais remdamasis Tacitas I amžiaus pabaigoje aisčių gentis, tapatinamas su pajūrio baltais, priskyrė germanų pasauliui. Įvairesnių laidojimo ritualo bruožų, kurie pastebimi taip pat Vidurio bei Šiaurės Europos laidojimo paminkluose, užfiksuojamas Vakarų Lietuvoje gali liudyti gilesnė šio vakarų baltų regiono integracija į Europos *Barbaricum*. Toji integracija tiesiogiai buvo susijusi su barbarų kultūrų niveliacija vėlyvaisiais romėniškaisiais laikais, kuri paaiškinama pačių Laisvosios Germanijos genčių judėjimu, romanizacija, taip pat sarmatizacija.

## LITERATŪRA

- Alseikaitė-Gimbutienė M., 1943. Pagoniškosios laidojimo apeigos Lietuvoje. In: *Gimtas kraštas*. Šiauliai, p. 53–80.
- Alseikaitė-Gimbutienė M., 1946. Die Bestattung in Litauen in der vorgeschichtlichen Zeit. Tübingen.
- Andersen S.H., Lind B., Crumlin-Pedersen O., 1991. Slusegārdo gravpladsen. In: *Jysk Arkaeologisk Selskabs Skrifter XIV 3*. Aarhus.
- Astrauskas A., 1994. Laidojimo papročiai Marvelės kapinyne. In: *Vidurio Lietuvos archeologija. Konferencijos medžiaga 1994 m.* Vilnius, p. 21–25.
- Astrauskas A., 1995. Marvelės pilkapiai. In: *Baltų archeologija: naujausių tyrimų rezultatai*. Vilnius, p. 30–34.
- Astrauskas A., 1995. Marvelės (Kauno miestas) kapinyno senojo ir viduriniojo geležies amžių kapų tyrinėjimai 1996–1997 metais. In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*. Vilnius, p. 173–175.
- Banytė R., 1990. Baitų kapinyno žvalgomieji tyrinėjimai. In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1988 ir 1989 metais*. Vilnius, p. 72–74.
- Banytė R., 1992. Baitų (Klaipėdos raj.) kapinyno tyrinėjimai 1990 ir 1991 metais. In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1990 ir 1991 metais*. Vilnius, dalis I, p. 70–73.
- Banytė R., 1994. 1993 m. Baitų plokštinio kapinyno tyrinėjimai. In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1992 ir 1993 metais*. Vilnius, p. 124–127.
- Banytė R., 1996. Baitų plokštinio kapinyno tyrinėjimai 1995 metais. In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1994 ir 1995 metais*. Vilnius, p. 95–98.
- Banytė-Rowell R., 1998. Baitų kapinyno tyrinėjimai 1997 metais. In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*. Vilnius, p. 178–181.
- Bujack G., 1888. Das Accessionen des Prussia-Museums pro 1887. In: *Sb. Prussia. Bd. 13(1886/1887)*. Königsberg, p. 195–272.
- Becker U., 1995. Simbolių žodynas. Vilnius, p. 266.
- Beresnevičius G., 1992. Sovijaus mitas kaip senosios baltiškos kultūros šifras. In: *Ikikrikščioniškos Lietuvos kultūra*. Vilnius, p. 88–105.
- Brøndsted J., 1963. Nordische Vorzeit. T. 3: Eisenzeit in Dänemark. Neumünster.
- Burns T., 1991. A History of the Ostrogoths. Bloomington-Indianapolis.
- Dark K.R., 1995. Theoretical Archeology. Ithaca-New York.
- Dilytė D., 1998. Antikinė literatūra. Vilnius.
- Godłowski K., Okulicz J., 1981. Prowincje kulturowe strefy środkowoeuropejskiej w młodszym okresie przedrzymskim i w okresie wpływów rzymskich. In: *Problemy kultury Wielbarskiej*. Słupsk, s. 27–64.
- Grabarczyk T., 1997. Kultura wielbarska na Pojezierzach Krajenskim i Kaszubskim. Łódź.
- Grabarczyk T., 1997. Znaczenie cmentarzyska w Węsiarach gm. Sulęcyno. In: *Na szlaku Gotów czyli tajemnice kamiennych kregów (I–III wiek n. e.)*. Gdańsk, s. 19–22.
- Grigalavičienė E., 1995. Žalvario ir ankstyvasis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius.
- Jablonskis I., 1988. Ankštakių-Senkų kapinynas. In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1986 ir 1987 metais*. Vilnius, p. 72–74.
- Jaskanis J., 1996. Cecele. Ein Gräberfeld der Wielbark-Kultur in Ostpolen. Kraków.
- Йовайша Э., 1989. Мирозрение балтов по данным пространственного ориентирования и внутреннего устройства погребений центральной Литвы I–IV в.в. In: *Vakarų baltų archeologija ir istorija*. Klaipėda, p. 92–107.
- Jovaiša E., 1994. Senojo geležies amžiaus visuomenės struktūros atspindžiai baltų laidojimo paminkluose. In: *Istorija*, t. XXXV, p. 15–47.
- Jovaiša E., 1994. Dauglaukio kapinynas. In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1992 ir 1993 metais*. Vilnius, p. 149–150.
- Kazakevičius V., 1998. Kalniškiai Burial Ground: Investigations, Results, Prospects. In: *Archeologia Baltica 3*. Vilnius, p. 251–259.
- Кербелите Б., 1991. Историческое развитие структур и семантики сказок (на материале литовских волшебных сказок). Вильнюс.
- Klindt-Jensen O., 1978. Slusegārdo gravpladsen I. In: *Jysk Arkaeologisk Selskabs Skrifter XIV 1*. København.
- Klindt-Jensen O., 1978. Slusegārdo gravpladsen II. In: *Jysk Arkaeologisk Selskabs Skrifter XIV 2*. København.
- Kmiecinski J., 1962. Zagadnienie tzw. kultury gocko-gepidzkiej na Pomorzu Wschodnim w okresie wczesnorzymskim. Łódź.
- Kokowski A., 1993. Zagadnienie pochówkow cząstkowych w grupie Masłomeckiej. In: *Wierzenie przedchrześcijańskie na ziemiach polskich*. Gdańsk, s. 118–124.
- Kolendo J., 1981. Źródła pisané w okresie rzymskim. In: *Problemy kultury wielbarskiej*. Słupsk, s. 65–78.
- Kulikauskas P., 1968. Kurmaičių kapinynas. In: *Lietuvos archeologiniai paminklai. Lietuvos pajūrio kapinynai*. Vilnius, p. 12–56.
- Laul S., 1985. Die Enwicklungsetappen und Chronologie der Steingräber in Estland. In: *Die Verbindungen zwischen Skandinavien und Ostbalticum aufgrund der archäologischen Quellenmaterialien. Acta Universitatis Stockholmiensis / Studia Baltica Stockholmiensia I 1985*. Stockholm, p. 67–80.
- Lietuvių etnogenezė, 1987. Vilnius.
- Machajewski H., 1993. Materiały do badań nad obrządkiem pogrzebowym ludności grupy dębczyńskiej. Poznań.
- Mandel A., 1995. Eisenzeitliche Grabformen und Bestattungsbrauche auf dem Westestnischen Festlande. In: *Archaeology East and West of the Baltic: papers from the Second Estonian-Swedish Archaeological Symposium, Sigtuna, May 1991*. Stockholm, p. 111–115.
- Michelbertas M., 1986. Ankštakių kapinynas. In: *Lietuvos archeologijos paminklai. Lietuvos pajūrio I–VII a. kapinynai*. Vilnius, p. 112–115.
- Michelbertas M., 1986. Senasis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius.
- Michelbertas M., 1989. Vakarų Lietuvos apgyvendinimas senajame geležies amžiuje ir kai kurie šio regiono etninės istorijos klausimai. In: *Vakarų baltų archeologija ir istorija*. Klaipėda, p. 13–20.
- Могильников В. А., 1974. Погребальный обряд культур III в. до н. э.–III в. н. э. в западной части Балтийского региона. In: *Погребальный обряд племен северной и средней Европы в I тысячелетии до н. э.–I тысячелетии н. э.* Москва, с. 133–225.

Navickaitė-Kuncienė O., 1968. Reketės kapinynas. In: *Lietuvos archeologiniai paminklai. Lietuvos pajūrio I–VII a. kapinynai*. Vilnius, p. 161–183.

Никитина Г. Ф., 1974. Погребальный обряд культур полей погребений Средней Европы в I тысячелетии до н.э. – первой половине I тысячелетия н.э. In: *Погребальный обряд племен северной и средней Европы в I тысячелетии до н.э.–I тысячелетии н.э.* Москва, с. 5–132.

Nowakowski W., 1996. Das Samland in der römischen Kaiserzeit und seine Verbindungen mit dem römischen Reich und der barbarischen Welt. Marburg-Warszawa.

Paner H., 1997. Cmentarzysko w Węsiarach. Przeszłość i przyszłość. In: *Na szlaku Gotów czyli tajemnice kamiennych kręgów*. Gdańsk, s. 14–18.

Potter T.W., 1997. Roman Britain. London.

Прокопий из Кесарии, 1950. Война с готами. Москва.

Randsborg K., 1995. Hjortspring. Warfare and Sacrifice in Early Europe. Aarhus.

Rimantienė R., 1968. Tūbausių kapinynas. In: *Lietuvos archeologiniai paminklai. Lietuvos pajūrio I–VII a. kapinynai*. Vilnius, p. 183–209.

Rusin K., 1997. Wstępne wyniki badań dwóch kurhanów z późnego okresu rzymskiego w Grochach Starych, gm. Poświętne, woj. białostockie. In: *20 lat archeologii w Masłomęczu*. Lublin, t. 1, s. 189–209.

Sági K., 1981. Das römische Gräberfeld von Keszthely-Dobogy. Budapest.

Sb. Prussia=Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia. Königsberg, 1885, Bd. 10 (1883–1884).

Schach-Dörge H., 1970. Die Bodenfunde des 3. bis 6. Jahrhunderts nach Chr. zwischen unterer Elbe und Oder. Neumünster.

Scherbring C., 1883. Ausgrabungen in Gräfl. Schakaulack. In: *Sb. Prussia. Königsberg*, Bd. 8 (1881–1882), p. 56–62.

Stankus J., 1995. Bandužių kapinynas. In: *Lietuvos archeologija 12*. Vilnius.

Stenberger M., 1977. Vorgeschichte Schwedens. Berlin. Šimėnas V., 1995. Pajūrio, Nemuno žemupio ir Vidurio Lietuvos kapinynai I m. e. tūkstantmečio pirmojoje pusėje. In: *Vidurio Lietuvos archeologija*. Vilnius, p. 10–17.

Tautavičius A., 1968. Įvadas. In: *Lietuvos archeologiniai paminklai. Lietuvos pajūrio I–VII a. kapinynai*. Vilnius, p. 5–11.

Tautavičius A., 1996. Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.). Vilnius.

Tuszyńska M., 1997. Z pradziejów gminy Sulęcyno. In: *Na szlaku Gotów czyli tajemnicie kamiennych kręgów (I–III wiek n.e.)*. Gdańsk, p. 8–13.

Vaitkunsienė L., 1989. Dėl kuršių etninės teritorijos rytinių ribų Žemaitijoje (I tūkstantmečio I pusė). In: *Vakarų baltų archeologija ir istorija*. Klaipėda, p. 22–27.

Wahle E., 1928. Die Ausgrabungen in Rutzau und Bauske. Rutzau. In: *Archaiologijas raksti*. Riga, t. I, d. I, p. 9–53, lent. 1–21.

Walenta K., 1981. Obrządek pogrzebowy na Pomorzu w okresie późnolateńskim i rzymskim. In: *Archaeologia Baltica*. Łódź, t. V, 1980/81.

Žulkus V., 1995. Vakarų baltai gotų-gepidų migracijosje (I–IV a.) In: *Lietuvinių kraštas*. Vilnius, p. 65–107.

## FEATURES OF BURIAL CUSTOMS IN WEST LITHUANIAN GRAVE SITES IN THE LATE ROMAN PERIOD

Rasa Banytė-Rowell

### Summary

In his description of the Aestii in *Germania* Tacitus makes the important observation that the customs of the Aestian tribes are related to those of the Svebii. In practical and even aesthetic matters ethno-culturally different communities change more easily than they can adopt a new custom. Thus the appearance of the same burial trends in various groups of funerary sites is very interesting, because in burial practice ideas are not necessarily adopted for material advantage or aesthetic charm. It is known that there are spatial and temporal differences between the customs, folklore of different peoples or even among tribes of the same ethnic origin. The development of these specifics is also different. In their research of Barbaricum in Roman-age Europe, archaeologists look for the influence of Roman ideas on funerary rites and in southern areas they seek Sarmatian influences. Of equal interest in the search for translation of ideas in funerary practice from one barbarian tribe to another.

The aim of this article is to draw attention to certain aspects of burial rites in stone circles in the grave sites of (what is now) Western Lithuania. These aspects could be regarded

as common to the region. Most evidence is taken from the graves of Baičiai/Baitai (formerly Baiten) in the Klaipėda District. These date from the second half of the Old Iron Age (or the later Roman Age).

In graves in this area stones often do not only surround the area of the burial pit but also lie on top of the pit, on its in-fill or base. Investigation of grave goods in Baitai has shown that in the end of the Old Iron Age the method of placing stones in the pit ore above it has quite varied. In the middle of „classical“ (circular or oval) stone rings single stones were placed (e.g. child's grave 9) or a layer of several stones was set down; often reaching the bottom of the pit. Thus in Baitai woman's grave 24 (*ill. 1*) a compact stone floor covers the area of the pit contours, covering all except the place reserved for the top of the head. Stones covered a depth of 0.35–0.70 m, reaching the bottom of the pit. Similarly a great part of the pit-infill of Grave 31 comprises stones of various size which do not form a complete base on the level marking the top of the grave pit (*ill. 2*). However, in a depth of 50–65 cm the base „spread out“ across the whole area of the pit. A

part of the small decorations of the horse or corpse were pressed down by the stones or fell among them. The teeth of the person and 2 horses which were sacrificed in his honour spread over quite a wide area at varying depths. These „variations“ in laying down stones were in use at more or less the same time since the chronology of graves investigated hitherto in Baitai is not broad (the end of C2 and the C3 period). However, examining material from other stone circle graves in Western Lithuania, we notice that the irregular covering in the middle of the pit floor with stones or the casting of stones into the burial pit, thereby more or less weighing down the corpse, is typical of the later stages of grave use. Changes in the ways of using stones as grave equipment over the Roman period is noticeable in Ugro-Finnish graves in Estonia, where burials with stones took place from the Bronze Age to the late Iron Age. In *Tarand* graves on the end of the fourth century we note a degeneration in *Tarand* stone constructions – stones from the grave walls begin to differ slightly from other stones, the dead are buried in the middle or in the edge of earlier *Tarands*. Having examined available Scandinavian material the author notes the possible hypothesis that in the end of the period „traditional“ stone layers above the grave pit, inherited from earlier periods began to disappear everywhere. Perhaps this process took place at the same time as the gradual disappearance of the barrow tradition in certain areas of Jutland and Scandinavia. In archeological material from the Sambian peninsula we also notice during the late phases of Dollkeim–Kovrovo culture that barrows disappear and more stone-floor graves appear. Thus in all Northern Baltic graves in the Roman period we find the gradual decline of earlier „grandiose“ and „ideal“ stone form constructions (such as large barrows with accurately – laid concentric stone circles-bases or carefully laid massive stone boxes (bearing in mind primarily those regions where such stone constructions were built before the Roman period). In graves in Western Lithuania we note that in the course of time the form of grave equipment becomes „personalised“ for each corpse (*see stones' setting form in Baitai Grave 3: ill. 3*), surrounding the grave with a separate ring or joining it to another.

This study also examines several other aspects of stone circle grave burials in Western Lithuania which are to be found in the Baitai graves site; viz. the use of layers of branches/stakes and clay in grave pits and the dual-layer burial of corpses. However in Baitai Grave 30 marks of wooden stakes or branches are highlighted by blackened sand (*ill. 2, below*). It is difficult to tell whether these stakes, similar to branches of trees or bushes, were laid down by the grave pit as a base for the circle or covered the pit. The fact that it was not uncommon for such ordinary material as branches, twigs to be used for grave construction is shown by the exceptionally rich grave goods of a woman's grave, dated AD. 300 in Sweden (Tuna/Badelunda in Västmanland). The bottom of this grave pit was covered with a layer of twigs. On this „bedding“ lay a wooden box-staped coffin or a wooden stand/platform with a covering of thick planks above the pit. A similar form of pit construction was noted in Rostolty – type barrows, which spread across the Narew area (in what are now the Polish *województwa* of Białystok and Bielsk).

Clay is used in constructing grave pits in Baitai in two

*Iteikta 2000 m. vasario mėn.*

ways, like in the Marvelė grave site (Central Lithuanian grave site group) – to frame the grave pit (*see ill. 1, Baitai Graves 22-22A, 26*) and in separate pieces (*see ill. 4 Baitai Grave 38*). The „strengthening“ of the grave pit with clay is also to be found in the Dauglaukis site (Nemunas area). In graves of the Sambia/Nadrovia cultural groups too there are examples of the special use of clay.

This article draws special attention to Baitai grave 38–38A whose finds incline one to think that 2 corpses were buried here. Since skeletal remains are almost not found from this grave site of uncremated burials, most often the position of the corpse is estimated from the form of the pit and the position of grave goods. The supposition that at last 2 corpses were buried in Grave 38-38A the pit (with an orientation of 25° NE–205° SW) is conformed not so much by the unusually long, quite narrow (3.4–3.5 x 0.8–0.9 m) pit or its uneven depth and differing intensity of its burned sand, as by the fact that the human teeth found in the southern end of the pit and fragments of finger bone near brass rings in the middle near the pit could not, anatomically, belong to the same person – they are separated by a distance of approximately 1.15 m (*ill. 4*). The wires – elements of clothing decoration – found near the teeth are more typical of women's graves. Therefore we suppose that in the southern / south western end of the pit a female corpse was interred. She would have been buried partly above the other corpse, remnants of whose fingers were found near the rings. If skythe and glass bead found at the northern end of the pit and were placed there for the corpse-owner of the rings, then we should assume that the „lower“ burial was male. In Lithuania archeological material several skeletal graves from the second half of the Old Iron Age where one body was buried above another have been found among the barrows of the Marvelė grave site, and the graves site at Kalniškiai. Although they are not common, similar „2-storey“ double burials are found during the Roman period in that areas of the European Barbaricum. According to material available to the Author, such graves are found in Poland (Vistula river basin and in Masłomęcz culture group), the Scandinavian peninsula and Gotland. Two or even more corpses buried in one pit are regarded by researchers as an effect of various disasters or epidemics. The Polish archeologist A. Kokowski thinks that the burial of the remains of women and children at different times in a common pit (found in Masłomęcz) most likely bears witness to the living tradition of reburial of a mother's remains several times in order with the deaths of her children. A sixth-century Greek historian Procopius described the strange custom of the Herules (a branch of the eastern Goths) for widows to kill themselves (by changing) beside their husband's grave. Even if such a tradition really did exist among one of the Barbarian tribes it still remains not unclear whether the spouse-suicide was buried in her dead husband's grave or was buried in a grave dug separately for her. Thus widow-sacrifice can be unrecognisable in archeological sources.

The variety of equipment in Baitai graves reveals a similarity of burial custom (in its detail) with more distant areas of the European Barbaricum. Similarity of grave layout does not necessarily indicate ethnic identity. Perhaps this is a part of those customs, on the basis of which, at the end of the first century A.D. Tacitus attributed the Aestian tribe, which researchers identify with the maritime Balts, to the Germanic world.